

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

Monachii [u.a.], 1749

De Theologicis Disciplinis Liber Vicesimus Quartus, In quo pertractatur de
corporis, animique Oblectamentis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83665](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83665)

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS QUARTUS,

In quo pertractatur de corporis, animique Oblectamentis.

S U M M A R I U M.

1. Ratio Ordinis.

I.
Ratio Ordinis.

Vix dum superiorem librum absolveram, & ecce viii. Idus Februarias supremus Ecclesiae Rector, Assertor Fidei, Justitiae Vindex, literarum Patronus, & Decus Aetruiae nostrae immortale CLEMENS XII. ut definitum erat, naturae concessit. Universam Urbem ejus munificentia amplissimis aedificiis, Capitolino Musaeo, Fontium, Templorumque majestate, atque innumeris aliis vetustae, ac novae dignitatis monumentis ornatam acerbissima mors in luctum, moeroremque convertit. Parentatum illi quidem incruentis sacrorum ministrorum holocaustis, splendido funebrium pegmatum apparatu, excultis Epitaphistarum naeniis, elaborata panegyri, Purpuratorum Patrum frequentia, magno populorum conventu, universorum denique precibus, atque lacrymis: sed haec omnia neque potuerunt satis Demortui merita celebrare, neque viventium consolari dolorem. Quamob-

rem Ecclesiastica plebs optimo viduata Pastore, sanctissimoque orbata Magistro insistit quotidianis obsecrationibus, ut caelestis Sospirator, qui pollicitus est se nunquam nos orphanos derelicturum, Ecclesiae suae talem Sponsum exhibeat, in quo CLEMENTIS beneficentiam, religionem, pietatem, sollicitudinem, studiumque erga nos maximum experiamur. Nec aliquem futurum arbitror, qui aegro animo patiat inhihi hac de causa popularia Bacchanalium tripudia, & praecedentia Quadragesimale jejunium oblectamenta: in quibus licet servant nonnulli debitam moderationem, solet nihilominus multitudo, quae semel concessis abutitur, vere bacchari, modum excedere, atque insanire. Quare de his proposui festivo quodam lepidoque deferendi genere pertractare; ut nemo moleste ferat, si careat istiusmodi voluptatibus, eisque omnes utantur sobrie ac temperanter, si affluant: ii tandem qui nos patiuntur insipidos ineptosque disputatores, conditum aliquid profana eruditione delibent.

C A P U T I.

De Bacchanalium consuetudine.

S U M M A R I U M.

1. Propositio 1. de origine & usu Bacchanalium.
2. Propositio 2. probatur etiam nostra Bacchanalia non esse honesta & licita oblectamenta.

3. Propositio 3. voluptas immoderata bacchanalium non tantum Christiano, sed & rationali indigna est.

Quo

Quo ergo tempore agendis Bacchanalibus dat operam, infantique plebs Christianorum, contigit ut ſcribendo libros de humanis Officiis vim facultatemque meam exercerem. Ipſa temporis occaſio me impulit, ut præcedentibus iſtum ſuperadderem & argumento priorum non diſſimilem, & morum institutioni percommodam, & rerum dicendarum lepore & venuſtate jucundum. Pertracto enim de oblectationibus, quarum cauſa plura exercentur humanorum actuum officia, neque ſolas trado moraliſ Theologiæ præceptiones, verum etiam Veterum mores, & quædam inſuavis diſputationis condimenta. Primo autem loco de Bacchanalibus inſtituo ſermonem.

PROPOSITIO I. Bacchanalium origo, & uſus antiquus eſt, ſuique olim magnopere deteſtandus, & execrabilis.

De origine & uſu Bacchanalium.

Ipſum Bacchanalium nomen, inſtitutio, auctor, & ritus propoſitionem comonſtrant. I. *Bacchanalia* dicuntur, quaſi Bacchi ſacra: Bacchus vero nomen habet ἀπό τοῦ βαχύνειν, *incompoſite vociferari*, aut ἀπό βαχύνειν *furore agitor*. Appellatur & Liber à vino, quod liberat à triſtitia: dum enim perpotatur immodice, *Tunc venit riſus, tunc pauper cornua ſumit*, inquit Ovidius. Dixere & Dionyſium, quod fabulæ tradant infantem perductum ad antrum Nyſæ, Semele matre à Jove compreſſa fulgure ac tonitru exanimata & extincta: atque ita à Deo Jove, & Nyſa nymphea Dionyſii nomen derivatum eſt. Scribunt Poetæ & à Parciſ immanibus cinctum anguibz, diſcerptumque à Titanibus. Cornibus taurinis Bacchi ſimulacra ornarunt Græci, quod *cornu* antiqui biberint, unde vini propinator dictus *Pincerna*. In altera manu thyruſum, in altera ſcyphum deſert, inſidetque vehiculo cum Pardis bijugibus. Hæc omnia vini, atque ebrietatis effecta, & ebriofſ infaniam furoremque demonſtrant. De ipſius autem Bacchi obſcœnitæ & flagitiis vide Lactantium lib. I. Inſtitut. cap. x. Arnobium in v. pag. 72. Clementem Alexand. in Admonit. ad Gentes, Commodianum Inſtruct. xii. & L. Gyraldum Ferrarienſem Synt. viii. Deorum. Ab ipſo ergo nomine Bacchi liquet Veterum Bacchanalia fuiſſe quædam ſacra infanæ, & execrabilis ſuperſtitionis. II. Execrabiliora autem deprehenduntur, ſi dicamus, quinam fuerit Bacchanalium primus inſtitutor & auctor. Conſtat enim ex Jul. Firmico de Errore Proſan. Relig. cap. 6. huiusmodi auctorem fuiſſe

Liberum Thebanorum Tyrannum, ut mente captas nobiles feminas & libidinum miniſtras haberet, & ſcelerum. Conſentit Tacitus, qui lib. xi. Annal. cap. xxxi. ſcribit Meſſalinam ludicrum tale celebrari, ut tegetet adulterium: & Livius, qui lib. ix. dec. iv. appellat Bacchanalia viam unicam corruptelæ. Obſcœniſſimum ergo auctorem habere Bacchanalia, & obſcœnitatis gratia fuerunt inſtituta. III. Ritus Bacchanalium quanta impudentia, & inverecondia, necnon flagitiſſimis verbis fuerit pernicioſus ac turpis, narrat S. P. Auguſtinus lib. vii. de Civit. Dei cap. xxi. Sat eſt honeſtiſſimas matres familias palam perfeciſſe, quæ nec meretrix, ſi matronæ ſpectarent, facere poterat in theatro. Minus improba erant quæ narrat Blandus lib. 2. de Roma Triumphante, conveniſſe nudos viros cum nudatis omnia membra mulieribus, matronis, viduis, virginibus, veluti omne amiſſiſſent diſcrimen. Idem pene ritus erant Madianitarum in cultu idoli *Beel-Phegor*, de quo Num. xxv. 3. & Plalm. cv. 28. Idem eſt enim Hebræis פֶּגֶר, ac Latinis, *aperire, exponere, denudare*: unde *Beel-Phegor* idem eſt, ac Deus turpitudinis, quem *παῖς πῶν* dixerunt, ut in caput ix. Oſee animadvertit D. Hieronymus, & quem in ſacris Bacchi ploſtellis impoſitum circumferebant, ut citato loco Auguſtinus; cumque hoc turpiſſimum idolum colerent liquidis feminibus fructuumque liquoribus, hortis quoque cuſtodiendis præſciebant. Itaque ſive ſpectes Bacchanalium inſtitutionem, ſive auctorem ac finem, ſive denique celebrationem ac ritum, indubitatum eſt deteſtabiliora eſſe omnibus aliis oblectamentis. Atque hinc eſt, quod etiam Romanus Senatus non modo ab Urbe, ſed ab univerſa Italia olim Bacchi ſacra eliminavit, ut reſert Tertull. cap. 6. Apoſogetici: Scythæ autem apud Herodotum lib. iv. cap. 18. ea reprehenderunt tanquam infanæ turpitudinem; & Phœnices hæc & conſimilia deliramenta fieri patiebantur dumtaxat in nemore poſito in parte præalti montis, quò nemo honeſtus audebat accedere; inquit Eufebius lib. iiii. de Vita Conſtantini.

PROPOSITIO II. Bacchanalia quomodo nunc celebrantur ab aliquibus, qui conniventia, & conſeſſione Principum abutuntur, connumerari nequeunt inter honeſta & licita oblectamenta.

Si enim ſuperſtitioſa idololatriæ ritus, & nefariam illam turpitudinem ſacrorum Liberi prætermittimus: hæc Bacchanalia

2. Propoſitio.

Probatur etiam noſtra Bacchanalia non eſſe honeſta & licita oblectamenta.

chanalia licentiam longe superant antiquorum. I. Primò id comprobatur hodiernus usus personarum, sive larvarum. Primus personarum usus fuit in Scenis auctoribus Cincio, & Falisco, ut scribit M. A. Muretus in Præf. ad Terentium. Causam vero profert Satyra IV. Horatius, ut personati actores majori libertate recitarent,

*Si quis erat dignus describi, qui malus,
aut fur,*

*Qui machusve foret, aut sicarius, aut
alioqui*

Famosus.

Priori ergo Bacchantium ætate personati improbos notabant: nunc in bonos æque ac malos obloquuntur, & absque fabularum venustate jaciunt in singulos dictoria. Imò in Theatris proprio vultu, & perficata fronte convitatores bacchantur. Extra scenas autem, nunc quoque, ut canit in 2. Georgicon Virgilius,

*Versibus incomptis ludunt, risuque
solato,*

*Oraque corticibus sumunt borrenda
carvatis.*

Retinet ergo hac in parte præsens consuetudo veterum Bacchanalium deformitatem. II. Quod mulieres incedant virili habitu, virique muliebri, dicitur Deut. xxii. 5. *res abominabilis apud Deum.* R. Maimonides scribit hanc sexus permutationem institutam in honorem Martis, ac Veneris: & quidem Veneri in Cypro viros sacrificasse in veste muliebri, & mulieres in virili veste, scribit etiam Servius in 11. Aen. Verum idolorum cultu sublato, adhuc jure clamat Satyricus:

*Quem præstare potest mulier larvata
pudorem,*

Quæ fugit à sexu?

III. In comædiis, choreis, conviviis, ludisque etiam nunc laxari, ut in perantiquis Bacchanalibus, intemperantiam atque libidinem res per se loquitur, nec non evincit veritas proximis capitibus declaranda. IV. Quamquam usus Bacchanalium innumeris flagitiis minime redderetur illicitus; non deberet Christianus, eo tempore, quo Ecclesia deponit vestimenta jucunditatis, atque ad poenitentiam invitat, quod in Dominica Septuagesimæ, & sequentibus præstat, crapulæ & Veneri turpiter indulgere; maxime, quod Catholicis Romanis solent hoc præsertim crimen Novatores objectare. Neque enim suffi-

cientem excusationem præbet proximum Quadragesimale jejunium: quippe ad istud nequit parari aditus per temulentiam, quomodo ad justitiam non devenitur per fraudem, neque ad sobrietatem per lasciviam; ut docet Hom. I. de laud. Jejunii Magnus Basilus.

PROPOSITIO III. Excedens, atque immoderata Bacchanalium voluptas, quamvis expers perverustæ malitiæ, Christiano homine, etiam quâ rationali duntaxat, indigna est. 3. Propositio

Quantum ad Christianum, nulla est Voluptas difficultas: quippe illum non latet, Ecclesiasten asserere cap. 11. 11. *Vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi.* Novit insuper terrenas voluptates fluxas esse, & comparari aquæ, de qua legitur Joannis 1v. 13. *Omnis, qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum.* In quem locum Augustinus Tractatu in Joan. xv. *Quid est (inquit) qui biberit de aqua hac, sitiet iterum? Et verum est secundum hanc aquam: & verum est, secundum quod significat illa aqua. Etenim aqua in puteo voluptas sæculi est in profunditate tenebrosa. Hinc eam bau-*

riunt homines hydra cupiditatis. Præterea Fidelis credit repromissam sempiternam felicitatem lugentibus, abnegantibus semetipsos, crucemque ferentibus. Haud ignorat se peregrinari à Domino, iter suum dæmones quasi latrunculos obsidere, instare undique pericula, occasiones peccandi, mortem, incertum exitum, atque exitum irreparabile. Etiam fide destitutus experitur inanum voluptatum amatores substantiam ac bona temporalia dilapidare, ut de luxurioso adolescente narrat Lucas cap. xv. 2. afficere semetipsos ignominia quemadmodum de Salomone legitur Ecclesiastici xlvii. 22. 3. in ipsa voluptatum consecutione sentire excruciantem ægritudinem, laboremque molestum. *Vacat enim (inquit Seneca) pudicitia, libido occupatissima est: omnium virtutum tutela faciliior, vitia magno coluntur.* 4. Cum in recte factis abeat labor, & maneat honestas, in voluptatibus transit delectatio, & remanet turpitudine. Tandem, ut in Proverbio est, *extrema gaudii luctus occupat:* atque ut agebat Boetius:

*Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentes.*

Ipsa itaque humana ratio, ipsumque experimentum demonstrant quam perniciosum sit voluptate nimia gestire.

CA.

CAPUT II.

De Theatris, & Comœdiis.

SUMMARIUM.

1. Propoſitio I. Major luxus in hodiernis, quàm gentilibus theatris.
2. Confirmatur Propoſitio.
3. Probatur Comœdias antiquas præſtantioreſ fuiſſe, quàm modernas.
4. Propoſitio 3. Probatur hiſtriones eſſe iniquos, & infamiâ notandos.

5. Propoſitio 4. Probatur graviter peccare ſpectatoreſ comœdiæ obſcenæ.
6. Probatur, vix poſſibile eſſe, quin taleſ Comœdiæ non incitent ad voluptateſ.
7. & 8. Solutio objectionum.

POSTEAQUAM noxias Bacchanalium voluptateſ generali oratione perſtrinximus, operæ pretium eſt illaſ expendere, quæ ex Theatrorum frequentia percipiuntur.

1. Propoſitio I. Major interdum apparet luxus & infaniens libido in quibſdam hodiernis Theatris, quàm in iſis, quæ primum in cultum Veneris inſtituere Gentileſ.

Probatur major luxus in hodiernis quàm gentilibus Theatris. **Demonſtr.** I. ex Theatri ſtructurâ. Athenienſeſ non aliud, quàm ligneum erigebant, ut illud tranſactis diebus ſpectaculorum ſtatim diſſolverent: atque hinc apud Heſychium Theatra appellantur *lignea tabulata*. Idem ſervatum eſt Romæ, antequam ſaxeum conſtrueret Q. Galluſ: unde Auſoniuſ de ludo Sapientum inquit:

*Aediliſ olim ſcenam tabulatam dabat.
Subito excitatam, nulla mole ſaxeâ.*

Nuda ut plurimum erant, & ſine tecto; ideoque Chryſoſtomuſ hom. IV. in Eſaiam ait: *Sudant in Theatro, nudo capite ſolis ardorem excipiunt, ut ſiant captivi mortis, & ſcorti mancipia*. Scenæ, quamquam Muræna poſuit elegantiffimam, & argenteam, fuere à principio arborum rami cum frondibus, & corymbis. Serviuſ,

*Illic quaſ tulerat numeroſa palatia
frondeſ
Simpliciter poſita ſcena ſine arte
fuit.*

2. Confirmatio. Comparâ nunc, Lector, cum hiſ moles Theatricaſ in urbibuſ noſtriſ erectaſ, picturiſ ornataſ, undique cinctâſ, & coopertaſ, & quotanniſ ſcenaſ, & orchestraſ diſpendio maximo renovataſ. II. Ex ſubſelliis, eorumque diſpoſitione. Ex quo enim ſpectatoreſ ſedere cœperunt, cum antiquituſ ſtarent, Atheniſ Senatoribuſ deſtinatuſ fuerat locuſ dictuſ Buleuticuſ, tum cæ-

R. P. Berti Theat. Tom. IV.

teriſ ſervato ordine, ita ut mulierum, & virorum, auctore Ariſtophane in Avibuſ, ſedeſ fuerint ſemper diviſæ. Atque muliereſ & hoſpiteſ ſpectabant circa altum ſedenteſ, in loco ſcilicet Theatrorum remotiſſimo. Romæ pariter ſtabant Senatoreſ in Orchestra priſmiſque ſubſelliis, tum civeſ, & alii diſpoſiti, & à mulieribuſ ſeparati. Quanto ergo ſunt Chriſtianorum Theatra deteſtabiliora veteribuſ, cum in iſtiſ confuſe ſedeant viri ac muliereſ, proci & puellæ, nobileſ ac plebei? III. Ex factâ Actoribuſ Scenicis donatione. Quinque enim denarioſ ſinguliſ tantum diſtributoſ liquet ex Epiſtola Senecæ lxxxj. Cum autem Tiberiuſ munerum corrupiſſet impenſaſ, Marcus Antoniuſ ſtatuit, ut Scenici nonniſi quinoſ aureoſ acciperent. Nunc vero Cantoribuſ, & cantantibuſ ſæminiſ, quingentorum ſaltem aureorum munera ſcenica donatione tribuuntur; quæ certum eſt ſubripi ex debita pauperibuſ eleemoſyna. IV. Ex Hiſtrionum ornatu. Tragici quippe prodibant capite gibbero & perſonato, deſerebantque cothurnoſ, veſtemque talarem, Syrmam dictam: de quo ornatu plura lib. I. de Theatro Bulengeruſ. Comicoꝝ vero intorta pallia, exiguoſ amictuſ, chlamideſque deſcribunt Donatuſ, & Muretuſ, exhibentque figuris æneiſ Comœdiæ Terentii Romanis typiſ nuper impreſſæ. At Scenici Actoreſ qualem modo notant vanitateſ, immodetiâ, luxuriâ, obſcenitateſ? V. Ex ſæminiſ, quæ modo cum viriſ theatra conſcendunt: quod nunquam paſſi ſunt Romani, vel Græci, ut ſancta permotuſ indignatione ſcribit n. xvij. de Comœdia doctiſſimuſ Boſſuetiuſ. VI. Ex pretio tandem à ſpectatoreſ oblato. Solon treſ tantum drachmaſ ſolvendaſ decrevit. Scholiaſteſ Ariſtophaniſ, *Speſtavi* (inquit) *duoſ obuloſ ferent*. Ut ſpectarent pauperes, obuli hi duo viriſ accipiebantur de ærario. Jam vero

yy

ut luxuriose omnia dilapidentur, nummus saltem aureus solvendus est. Quidquid igitur ad Theatrum spectat, undique maiorem redolet, quam apud veteres, improbitatem.

3. PROPOSITIO II. Comparatione antiquarum despicendæ magis sunt nonnullæ Comœdiæ recentiores.

Probatur Comœdias antiquas præstantiores fuisse quam hodiernas,

Nihil aliud erat Comœdia vetus, quam hymnus, aut carmen in honorem Divorum, ad cuius exemplum conscripta traditur ab Homero Odyssea: ideoque non male Florentinus Dantes editum à se Etruscum Carmen elegantissimum inscripsit *Divinam Comœdiam*. Huic comœdiæ veteri quis assit incompertas theatricasque fabulas comparare? Fertur primus omnium Aeschylus pro uno histriones tres posuisse: parvus adhuc numerus, & absque feminis; quod sane Comitorum nostrorum multitudini, sexusque discrimini nota est dedecoris, & infamiæ. Adinventâ posthac poemata Dramatica, Tragicum, Comicum, Satyricum, & Mimicum: & Tragœdiam dicitur invenisse Thespis, atque Syracusis excoluisse Epicharmus, Romæ autem Livius Andronicus, omnium primi. Finis quidem horum voluptas, sed non alia quam parit sermo *constans rythmo, harmonia, & numero*, inquit Aristoteles de Arte Poetica capite 6. Nunc voluptatem Scenici excitant verborum improprietate ac turpitudine, impudico Corporis gestu, ornatu vestium immodico, & moribus debacchantium. Liberior quidem sermo in aliis à Tragœdia Carminibus, sed incredibile dictu, verum tamen! honestior Thais, & Bacchis Terentiana, quam Corisca, & Dorinda Guarini. In antiquis Comœdiis etsi aliquando acclamatum; plausum vix expleto opere captabant Actores: eratque id, ut Quintilianus scribit, pars Epilogi. Absolvebatur enim fabula, ut in Truculento Plauti, versu, *Spectatores bene valete, plaudite, exurgite*; aut in Eunuchio, vel Phormione Terentii, his verbis, *Vos valete, & plaudite*; aut consimilibus aliis. Plena nunc omnia strepitu, cachinnatione, risuque soluto. Etiam profano decore expoliata est Comœdia recens: in qua invenies Catastrophen in Protasi, nec distinguere vales motoriam à stataria: nec servatum præceptum Horatii in Arte,

Versibus ornari Tragicis res comica non vult:

imo nec alterum,

Neve minor quinto, neve sit productior, actu.

Doctis itaque ob dramata incompta ac spinosa, sciolis propter plebis cachinnos atque tumultus, cunctisque ob verborum Actorumque licentiam, novæ magis, quam antiquæ Comœdiæ, sunt fugiendæ.

PROPOSITIO III. Histriones inverecundi, alique inhonestæ Comœdiæ actores sunt hominum iniquissimi, & infamia notandi.

4. PROPOSITIO 3.

Probatur I. ex VIII. libro Apostolicarum Constit. cap. 32. *Scenicorum si quis accedat vir, sive femina, vel auriga, vel gladiator, vel stadii cursor, vel lanista seu ludorum curator, vel Olympicus, vel Choraules, vel Cirbarista, vel Lyristes, vel saltationem ostentans, bi aut finem faciant, aut rejiciantur.*

Probatur Histriones esse iniquos, & infamia notandos,

II. Tertullianus cap. XXII. de Spectaculis, ait: *Etenim ipsi actores, & administratores spectaculorum, quadriganos, Scenicos, Xysticos, Arenarios illos amantissimos, quibus viri animas, feminae, aut illi etiam, corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt, quæ reprehendant ex eadem arte, quam magni faciunt, deponunt, imo manifeste damnant ignominia & capitis minutione, arcentes curia, rostris, senatu, equite, cæterisque honoribus omnibus, simul ac ornamentis quibusdam.* III. Augustinus lib. II. de Civit. D. cap. XIIII. in hujus rei confirmationem recitat verba Scipionis apud Tullium de Republica, *Cum artem ludicram, scenamque totam in probro ducerent, genus id hominum non modo bonore civium reliquorum cavere, sed etiam tribu moveri notatione censoria voluerunt.* Excipiebantur tamen ab hac lege Actores Attellanarum, quæ erant fabule severiores ad memoriam revocantes præscam Italicam disciplinam. Quamobrem & nos infectamur tantummodo Comœdias turpes atque inhonestas. IV. D. I. 2. de iis, qui notantur infamia habetur: *Infamia notatur qui artis ludicræ, pronuntiandi quæ causa in scenam prodierit: necnon I. 2. §. ultimo ibi inquit Ulpianus, Qui in scenam prodierit, infamis est.* Legite etiam Cyprianum Epistola 61. Hieronymum in Hilarione, Novellam Justiniani XXII. Genetium ad VI. Præceptum, Natalem Alexandrum lib. IV. in Decalogum Reg. xv. & Christianum Lupum ad Canonem LXII. Trullanum.

PROPOSITIO IV. Ingredientes Theatrum, ludicramque scenam spectantes peccant gravissime, nisi Comœdia, quod raro contingit, sit honestissima.

5. PROPOSITIO 4.

Ratio-

Probatur
graviter pec-
care specta-
tores Co-
mœdiæ ob-
scenæ.

Rationem profert Lactan- ius lib. vi. Institut. cap. 20. scribens : *In Scenis nescio an sit corruptela vitiosior; nam Scenica fabulæ de stupris virginum loquuntur, aut amoribus meretricum, & quo magis sunt eloquentes qui flagitia illa sinxerunt, eo magis sententiarum elegantiam suadent, & facilius inbærent audientium memoriæ versus numerosi & ornati.* Tertullianus pariter citato libro de Spectaculis appellat Theatra *Veneris sacrarium*, & adinventæ scribit *ad stuprum, vagantque licentiam.* Exclamat Cyprianus in Epistola ad Donatum : *Albuc deinde morum quanta labe, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum histrionicis gestibus inquinari!* Tonant consimili voce Patres reliqui. Nec Patres tantum: etiam Petrarcha dialogo xxx. Bulengerius ipse citato superius libro, & Hæretici atque Catholici uno ore. Extant Canones arcuentes Theatricos à fidelium communione, quod in Spectatorum animis illicitam pariant delectationem, ut V. Synodi, I. Arelatenus, & Apostolicæ Constitutiones paulo supra productæ. Quid plura? Imperatoriæ leges statuunt gravissimam esse causam repudiî, si conjuges viris invitis & prohibentibus interlint *vel Circensibus, vel Theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis*, ut liquet ex L. *Consensu*, C. De repudiandis mulieribus.

6. Quod vero vix possit contingere, ut Probatur vix Scenica Opera ad noxias voluptates possibile esse, non præbeant incitamenta; constat primum ex eo, quod nullum careat versu aliquo amatorio, illumque poetæ cantantium affectibus, desinentibus vocibus, & jucundiori sono debeant accommodare, ut de Comœdiis Lulli scribit n. 111. Clarissimus Bossuetius. Ac præterea solent Cantores Scenarum exacti simul cum feminis commorari, ac non semel turpi consuetudine implicati verba quoque, si qua sunt, illibata cantus modulatione, suspiriis, voluptaria compositione, atque indecentia habitus labefactare. Præterea Scenica ipsa matrimonia quid sunt aliud, nisi inditæ concupiscentiæ fomenta spectatoribus oculos in scenam concipientibus? quam concupiscentiam ut Sponsorum connubia frænarent, matrimonia serio peracta sunt instituta, addito postmodum solemni ritu cum Ecclesiæ benedictione. Ad hæc insectantur Scenici aut maritorum zelotypiam, aut aversionem puellarum aut rigidam solitudinem: unde paulatim disponuntur mariti ad morem gerendum uxori, virgines ad obsequendum amatoribus, religiosiores homines

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

ad convictum, atque societatem quamlibet frequentandam. Quid insuper efficiunt Mimici, Satyrici, joculariores, servi, ancillæ, & parafiti scenarum, nisi forte complures docent, quo pacto derideant, mordeant, decipiant, supplantent? Ipsæ denique simulationes, in quibus agendis celebris Comicus Molier indutus personam agroti mortali ac repentino eventu decubuit, ut refert idem Bossuet n. v. nihil sunt aliud, quam inanis ostentationis, & detestandæ hypocrisis documenta. Atque hæc sunt honestissimarum comœdiarum condimenta salubriora. Videtis quo loco habendæ sint reliquæ. Prætermitto Festorum profanationes; compertum est enim Comœdiarum spectatores unam vix horam dare Divino cultui, noctis vero dimidium spectaculis.

Adversus prædicta opponi solet 7. I. quod S. Thomas 2. 2. q. 169. art. 2. Objectiones. doceat officium Histrionum non esse per se illicitum. II. Scenicas Actiones in nullo Evangelici voluminis textu reprehendi. III. Quæ in Scenis aguntur, non vera esse, sed apparentia. IV. Nihil esse quod improbis nequeat exhibere nequitiae argumentum, ut in 2. Tristium aiebat Ovidius,

Omnia perversas possunt corrumpere mentes.

Quinto demum aliquam concedendam esse unicuique voluptatem.

Ad primum autem respondent Natalis Alex. citato lib. iv. Decal. Reg. xv. Solutiones, 8. & Jacobus Bossuet de Comœdia n. xxiii. à Divo Thoma usurpatum vocabulum *Histrionis* ampla significatione ad homines, qui honestis facietis delectationem pariunt, designandos. Ad alterum num. xx. idem Bossuet respondet, neque in Evangelio expresse damnari ludos Gladiatorum, & atratas sanguine in Amphitheatris pugnas: Christum Israelitis potissimum verba facere, eorumque laudem esse maximam nulla excitasse theatra: damnari demum Illecebras & incitamenta libidinum ubicunque reprehenditur concupiscentia. Ad tertium vero respondet Joannes Chrysostomus hom. vi. in Matth. etiam simulatione plurimos blande allectari. Ad proximum dico non esse morum regulam pulsum in exilium ob ludicra carmina Poetam: neminem posse probare quæ idem addit.

Nec tamen est facinus versus evolvere molles,

Multa licet casta non facienda legant.

Y y 2

Ovi.

Ovidium ipsum hanc præmittere confessionem,

*Ut tamen hoc fatear; ludi quoque
somnia præbent
Nequitia.*

Ad ultimum esto responsum: Delectari fas est, sed servata regula, quam Epistola IX. tradit Ausonius,

Salva mihi Veterum maneat dum regula morum.

C A P U T III.

De facie histrionica, personis, larvis, & fæminei sexus imitatione.

S U M M A R I U M.

1. **Propositio I.** Probatur; majorem modò esse luxuriam in larvis, quàm apud supersticiosos.
2. **Propositio 2.** Probatur detestabile esse, fæ-

minam habitu viri, & viros habitu mulierum indui.

3. confirmatur.

4. & 5. Objectionum solutio.

TAMETSI quædam de personatis attigi secunda propositione I. Capituli, postulant licentia, & abusus, ut propriis thesibus aliqua edisseram.

PROPOSITIO I. In personis, larvis, que penes nonnullos improbos immoderatio est ætate nostra, quam regnante superstitione, luxuries.

Probatur
majorem
modò esse
luxuriam in
larvis, quàm
apud super-
sticiosos.

Antequam facies fictas, sive personas pro scenicis ludis excogitasset Aeschylus dictus ab Horatio in Arte Poet. *Personæ, pallæque repertor honestæ*, consueverunt histriones vultum minio tantum ac facibus oblinire: nec in agendis triumphis usus alius personarum, præter factas thriis, id est, ficulneis foliis, à quibus derivatum *Triumph* nomen scribit in Diocletiano Zonaras Motum arbitror à Dæmone primum aduersus pudicitiam personarum inventionem bellum, unde consultum Geneleos III. 7. Adæ, uxorisque pudori. Cum ista tamen tam simplici consuetudine personatorum, arbitror neminem intemperantiam, & usum præsentis temporis collaturum; præcellit enim harum personarum nequitia non modo ficulneas illas, verum etiam quas Aeschylus, alique veterum usurparunt. I. Id ex antiquarum usu & institutione probatur. Non alia ratione personas primus auctor invenit, nisi ut os contextum undique sonitus ederet claros, atque canoros, ut scribit Gellius lib. V. cap. VII. commonstratque forma earundem. At ab hoc fine aberrant novæ, quæ sunt derisionis, libertatis, insaniensisque libidinis administræ. II. Comprobatur ex facierum similitudine. Fingebantur enim veteres ad risum quidem accommodatæ, propter quod personati dicebantur *gumia*, aut *manduci*, quæ nomina occurrunt apud Plautum,

Juvenalem, & Lucilium, designantque personas distortas, oribusque deformes: erantque terribilissima puerorum, unde Martialis ait in Epigrammate 176. lib. 14. *Quæ tu derides, hæc timet ora puer*. Hinc & *Larva* dicta à *Laribus*, foco scilicet, & vaporario. Cautum tamen ne alicui ex principibus viderentur adsimiles, tunc enim in certum discrimen capitis venissent poeta, & actores. Nunc vero tanta personati incedunt licentia, ut cujusque ordinis hominum assumant imagines, parumque abest, quin sacros quoque habitus ferant in hippodromo, atque in ambitu platearum. III. Personis ipsis curarunt Ethnici insinuare nostræ mortalitatis memoriam: consueverunt enim ponere in coenaculis larvam, quæ varie vertebis & articulis flecteretur, hoc prolato disticho:

*Heu, heu, nos miseros, quam totus
bonumcilio nil est!*

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Nunc autem larvis exultant juvenes, mortisque imagine tristisque senectæ quali non morituri bacchantur. Atque ideo in ipsorum fronte instituit Ecclesiæ cinerem spargere, sententia resolutionis in pulverem singulis repetita. Ita jure merito laryas Christianorum dixi idololatrarum personis turpes magis & inquinatas.

PROPOSITIO II. Detestabile est, mulieres habitu virorum personatas incedere, & vicissim viros vestimentis mulierum. 2. **Propositio 2.**

Hæc argumenta in hanc rem congeste Theologi. I. Depromitur ex capite superius citato Deuteronomii, in quo legitur: *Non induetur mulier veste viri*.

viri-

virili, nec vir utetur veſte fœminea: abominabilis enim apud Deum eſt, qui facit hæc. Quod non ſolum videtur præceptum ob idololatriam, cujus gratia diximus excogitatam veſtium commutationem; ſed etiam, quod res ſit per ſe turpis & inhoneſta, cum ibidem præſcribuntur quæ pietati, & rationi conveniunt. II. Petitur ex antiquo Canone Bracharenſi: *Si quis faciem ſuam tranſmutaverit in habitu mulierum, & mulier in habitu virili, emendatione pollicita, tres annos peniteat.* Et ex Canone XIII. Gangrenſi: *Si qua mulier propter eam, quæ exiſtimetur pietatis exercitationem veſtem mutet, & pro ſolita veſte muliebri virilem ſumat, anathema ſit.* Hoc tamen Canone minime privantur fidelium communione perſonati viri, aut fœminæ, ut ſcribit Nat. Alex. citato lib. IV. Reg. XII. Nam ferit anathemate mulieres, quæ aſſumpto habitu virili putabant ſe juſtificari, ut prave docuerat Armenus quidam Epiſcopus: quod liquet ex verbis, & obſervatum à Lupo in Schol. ad LXII. Trullanum. Reprehendit tamen Canon Gangrenſis cum perverso illo fine veſtium commutationem, & proſertur à Theologis, nec non C. *Si qua mulier*, diſt. xxx. III. Sequitur argumentum ab auctoritate Patrum, qui docent ipſam abhorrere naturam, ſi homo mulieris ſpeciem aſſumat. Ita nempe tradunt Ambroſius Ep. LXIX. Hieronymus Ep. VIII. & XXI. Petrus Chryſologus Serm. CLV. aliique magno numero laudati à Theologis, atque à Joan. Fabricio, & Alberico Gentili, qui plura de hoc argumento ſcripſerunt.

3. Confirmatur. Vulgaribus iſtis addamus aliqua. Ac primum ſit ab antiquiori hujus mutationis veſtimentorum institutione. Dictum ſupra factam in cultum Martis, ac Veneris. Mulieres togis prætextatis indutæ ſacrificabant in Sacello Mutini, quem Mutunum appellat Lactantius lib. I. Inſtit. c. xx. Aſſumebant pariter virilem habitum Ludis Megalenſibus, id eſt, à die ante nonas Aprilis uſque ad v. Junii, in honorem Matris magnæ. Etiam Antiſtes Herculis ſtollam muliebrem induerat, auctore Plutarcho Græcarum QQ. LVIII. Eſt ergo inceſſus mulierum in veſte virili ſuperſtitionis, & idololatriæ purum putum veſtigium: & quamvis non exerceatur modo cum idololatræ cultu, ſingularis ſaltem dementia. Adde præterea profanorum Auctorum teſtimonia. Philo de Fort. *Voluit lex (inquit) virum in veſtitu, ſe ut virum gerere, longe ſub-*

movens tam effæminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas. Joſephus ſub finem IV. libri Orig. *Carere autem, ut neque mulier habitu virili utatur, neque vir ſola muliebri.* Zeno apud Laetium in ejus vita magnopere vituperatur, quod præceperit promiſcuum uſum veſtimentorum. Columella lib. I. affirmat ſe mirari geſtus effæminatorum, quod à natura ſexum viris denegatum muliebri motu mentiantur. Sed plura de his illuſtris Scriptor Albericus Gentilis de Act. & Spect. Fabularum cap. v. Poſtremo: quænam hujusmodi veſtimentorum prudens cauſa? Quænam honeſta delectatio? Qualis in hac permutatione forma decoris? Recte Poeta, etſi alias polluti oris, Faſtorum VI.

Cur vagus incedat tota Tibicen in urbe?

Quid ſibi perſona, quid toga picta volunt?

Oppones I. adhiberi has perſonas latitiæ cauſa, non ſuperſtitionis, ideoque non ſacrilegium eſſe, ſed jocum. II. Etiam Meletium Antiochenum antiſtitem pagani Sacerdotis filium indutum fœminea veſte paterno ſubtraxiſſe furori. III. Virgines quoque integerri- mas vixiſſe cum Cœnobitis aſſumpto habitu Monachorum. Vide citato loco Chriſtianum Lupum.

Reſpondet ad I. S. Petrus Chryſologus: *Erras, homo, non ſunt hæc ludicra, ſunt crimina. Quis de impietate ludit, de ſacrilegio quis jocatur? Tyrannus eſt, tyranni habitum qui præſumit. Imaginem Dei portare voluit, qui Idoli voluerit portare perſonam.* Alterum diluitur dicendo factum Meletii pueri periculo excuſari: nec reprehendi quæ ſunt cauſa religionis, aut charitatis, ſed quæ patrantur immodice, intempeſtive, licenter. Reſpondeo ad ultimum, in Theodora, aliſque fœminis, quæ dicuntur Monachorum induiſſe cucullum, mirari nos extraordinariam vocationem, ſeveram pudicitie cuſtodiam, exemplum rarum, & ſingulare; quæ in perſonatis deſiderantur: atque his libenter largimur commutandas veſtes, ſi vitæ, pudorisque immineat periculum; damus, ut imitentur Achillem, qui hortante matre aſſumpſit ſpeciem fœmineam ad fatum Trojæ vitandum; de quo Ovidius in Arte:

Turpe, niſi hoc matris præcibus tribuiſſet Achilles.

Y y 3

CA-

4. Objectiones.

5. Solutiones.

CAPUT IV.

De Choreis, Saltatoribus, & Funambulis.

SUMMARIUM.

1. Propositio 1. Probatur saltationes in SS. Litteris nostras damnare Choreas.
2. Propositio 2. Probatur, Ethnicos saltatores docere vitandas Choreas inhonestas.

3. Propositio 3. Probatur vix sine peccato immodicè saltari posse.
4. Propositio 4. Probatur à Choreis in diebus festis abstinendum esse.
5. & 6. Objectiones solvuntur.

CONSEQUITUR, ut quarto loco dicamus de tripudiis, quæ corporis motu saltuque peraguntur, & quibus florens ætas non paulum oblectatur, & ducitur.

I. PROPOSITIO I. Saltationes, quarum in sacris litteris fit mentio, damnant quamplures præsentium chorearum abusus.

Probatur saltationes in SS. Litteris nostras damnare choreas.

Occurrit primo commemoranda soror Moysis Maria ductrix fœminei chori, de qua Exodi xv. 20.: *Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua: egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris.* Porro in hoc tripudio habetur finis laudis, & jubilatio pro soluta populi captivitate: quo fine carent adolescentularum nostrarum choreæ. Deinde mulieres plaudebant hymno, & saltu seorsim à choro virorum, ut colligitur ex textu, & adnotavit Philo in primo libro de Vita Moysi; saltant vero nostrates cum viris, junctis palmis, brachiisque quandoque implicatis. Ducebat præterea choros puellarum soror principis: eamque reliquæ prosequébantur, cum sint modo in saltatione ductrices vulgares, & meretriculæ. II. Addunt sacræ literæ exemplum filix Jephte, quæ patri revertenti à cæde Ammonitarum, Judic. xi. 34. *occurrit cum tympanis, & choris.* Plaudebat enim singulari patris victoriæ. Quod & præstiterunt mulieres egressæ de universis urbibus Israel, posteaquam David percusserat Philistæum. Habes utrobique singularem lætitiæ causam, id est, idololatrarum prostrationem: unde hæc fœminarum tripudia dicuntur à Josepho libro XII. Originum XII. *συρίδης ἐν τοῖς ἐπινυκίοις, Lusiones in victoriis.* Funesta fuere saltationes istæ, nam ex una Jephte amaritudo, filix mactatio, & puellarum Israel anniversarius plangens derivantur: ex altera vero ira, & indignatio Saulis, & tam impia in Davidem persecutio. Vide cap. xviii. libri I. Regum. Et tamen hæc filiarum Israel tripudia ob sejunctos à viris cho-

ros virginum, communemque læticiam sunt harum comparatione honestissima. III. Habes exemplum aliud in Davide, quem legimus II. Regum vi. 15. 16. *In jubilo, & in clangore buccinæ, sublieutem, atque saltantem coram Domino.* Hanc in Dei obsequium choream vetus religio commendat: atque ut scribit Ambrosius in Pl. 118. n. 27. *Saltatio in honorem Dei laudabilis habetur.* Vidimus alicubi in Festo Corporis Christi castas adolescentulas choros ducere ante Arcam viventem, meminimus Davidis, nec reprehendimus consuetudinem, nisi tamen avertat à devotione. Verum quid hæc mysteria cum circulis Satanæ? IV. Saltationum documentum, ac specimen exhibet filia Herodiadis apud Marcum cap. vi. 22. & seqq. Nemo quidem tam horrendam tripudii catastrophem pro chorearum statuenda honestate producturus est. Audiemus infra de hac saltatrice orationem Ambrosii, nam sufficit in præsentia, nullam aliam fuisse Prænuntii Christi necatricem, nisi quam his verbis describit lib. 3. Presbyter Juvenicus:

*In medio Juvenum reginæ filia virgo
Alternos laterum celerans sinuamine
motus,
Compositas citbara jungit modulante
choreas.*

At de sacrorum librorum exemplis hæc tantum.

PROPOSITIO II. Ab antiquis Ethnicis saltatoribus edocemur quantum dedecet inhonestas frequentare choreas.

Legimus quarto libro Antiqq. Homicarum cap. 5. etiam apud Cultores idolorum antiquum morem extitisse, ut seorsim viri, ac mulieres choreas agitant, ac primos omnium septem adolescentes, qui cum Theseo fuerunt servati, cum totidem puellis saltasse: quod illustris auctor confirmat testimonio Eustathii. Damnatur ergo antiquiori hac consuetudine promiscua virorum, ac mulierum saltatio; & etiam mos per

2. Propositio 2.

Probatur Ethnicos saltatores docere vitandas choreas inhonestas.

ſocios Theſei inductus reprehendit adoleſcentium cum nuptis, & adulterorum cum virginibus motus ſaltatorios. II. Tradunt hiſtorica monimenta Juvenes tam Romanos, quam Cretenſes ſaltaſſe cum armis; atque ob eam rem ſcribit Socrates optime ſaltantes eſſe bello aptos, exaggeratque Homerus Iliad xvi: Morionis cujuſdam fortitudinem, quod bonus eſſet ſaltator: & econtra lib. xxiv. ait Priamum reprehendiſſe filios, quod choreas effeminatas mollesque agitarent. Igitur veterum ſaltatio fuit honeſtum pro bello gerendo exercitium, & hoſtes oppugnandi, non pudicitiam contaminandi gymnaſium. III. Saltatores poſthac inſtituti in cultum Deorum. Conſueverunt Atticæ mulieres ad Bacchi ſacra proficiſcentes ſaltare per viam. Idem factum in ſacris aliorum Deorum, & maxime Apollinis in Delpho: ac Romæ inſtituti in honorem Martis, & Herculis Sallii, id eſt Sacerdotes juxta Aram ſaltantes. Veruntamen hinc inferitur agitare choreas, quales adhuc aguntur, imitando Herculem furentem, Cyclopa, Daphnem, Nioben, Satyrum, eſſe profanum morem idololatrarum. IV. Inſtituta etiam ſateor inhoneſta tripudia, præſertim Feſcennina, & Lupercalia; ſaltationesque impudicas, uti fuere Bachtrianſinos, Machtriſinos, Apochinos, de quibus eruditus Meurſius. At hæc ſoli probarunt, qui impenſus Venerem coluere: imo eadem aſpernatur etiam contaminatus Poeta, dum ait in Epigrammate LXXIX. libri v.

*Nec de Gadibus improbis puella
Vibrabunt ſine ſine prurientes
Laſcivos docili tremore lumbos;
Sed quod non grave ſit, nec inſacetum,
Pravi tibia condyli ſonabit.*

V. Quem corporis motum in ſaltantibus noſtris ab idololatriſtis iſtis uſitatum non offendiſ? Eſt quidem, ut demonſtrat Julius Cæſar Scaliger de Comœdia cap. xiv. flexus, procurſus, ſaltus, conquinſcentia, divaricatio, claudicatio, ingeniculatio, manuum connixio, conſertio, compeſtinatio, comploſio, agitatio, commutatio, elatio, ſactatio, pedum permutatio, alternatio: quid plura? etiam femorum fluctuatio, quæ ab eodem Scaligero appellatur abominandum ſpectaculum; & in uſu dicitur in ſaltantibus more Hiſpanico. VI. Ne quid veteris inſaniæ obſoleſcat, dantur inter Chriſtianos etiam funambuli, id eſt, ſuper funes ambulantes & ſaltantes. Horum inſaniam deſcribunt Manilius

lib. 5. Petronius, & alii apud Bulengerum Tom. ix. Antiqq. Rom. pag. 903. & Joan. Baptiſtam Caſalium de Trag. cap. 2. Nos contenti erimus exſcribere Prudentii verſus.

*Inde per ænium pendens audacia fu-
ne
Ardua ſecuris ſcandit proſcœnia plan-
tis:
Inde feras volucris temeraria corpora
ſaltu
Transiliunt, mortisque inter diſcri-
mina ludunt.*

PROPOSITIO III. Qui choreas immodice agit, & ſaltat, à culpa vix erit immunis. 3. Propoſitio 3.

Habes enim, Saltator, in Eccl. cap. ix. *Probatur vix
4. Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis, nec audias
illam, ne forte pereas in efficiacia illius.* *ſine peccato
immodicè
ſaltari poſſe.* Damnant præterea ſaltationes Eccleſiæ Patres. S. Baſilius Hom. de Ebrietate & lux. ſcribit *terram pedibus laſcive ſaltando contaminari, & pedibus geſtientes juvenum intemperantiam in ſe provocare.* Tertullianus de Corona ſcribit in ſaltatione hominem contaminari ipſo ritu, & apparatu idolothytorum. Hieronymus in Epiſt. ad Marcellam idem probat ex eo quod ſaltator nunc *Herculem robustus oſtendit, nunc mollis in Venerem frangitur:* addit in Hilarione, *nunc tremulus in Cybele.* S. Ambroſius lib. 2. de Pœnit. docet cap. 6. ſaltationem comitem eſſe deliciarum, atque luxuriæ. In tertio autem de Virgin. inquit: *Ibi enim intuta verecundia, illecebra ſuſpecta eſt, ubi comes deliciarum eſt extrema ſaltatio.* Ab hac virgines Dei procul eſſe deſidero. Nemo enim, ut dixit quidam ſecularium Doctor (Cicero in Orat. pro L. Marana) ſaltat ſobrius, niſi inſaniat. Quod ſi juxta ſapientiam ſecularem ſaltationis aut temulentia auctor eſt, aut dementia: quid divinarum Scripturarum cautum putamus exemplis, cum Joannes prænuntius Chriſti ſaltatricis optatione jugulatus exemplo ſit, plus nocuiſſe ſaltationis illecebram, quam ſacrilegi furoris amentiam? Atque poſt multa eloquenter de morte Præcurſoris, iterum ad mulieres orationem convertit: *Quid dicitis vos ſanctæ femine? Videte quid docere, quid etiam dedocere filias debeatis? Saltet ſed adulteræ filia. Quæ vero pudica, quæ caſta eſt, filias ſuas religionem doceat, non ſaltationem.* Ita alii Patres. Accedit ratio: cum enim mulier, virgo etiam & pudica nimis virorum ſenſus illiciat: quid futurum ſperas, ſi cum ſal-

saltatrice saltans & ipse verferis? Quantum sit amoris in saltatione lenocinium, novit Poeta qui artem amandi impuro carmine tradens aiebat:

Quis dubitat, quin scire velim saltare puellam?

Adde incitamento saltationis verba, manus, oculos: quæ Franciscum Petrarcham Scriptorem præclarissimum impulerunt, ut in Dialogo xxxiv. scriberet: *Chorem Veneris præludium, libidinum stimulum, laxamentum licentiæ; ubi libera manus, liberi oculi, libera voces.*

PROPOSITIO IV. Festis diebus à choreis, & saltationibus est omnino abstinendum.

Probatur à choreis in diebus festis abstinendum esse.

Mandant enim ne festivitates Sanctorum, & dies præsertim Dominici tripudiis, & saltationibus polluantur, innumeri Canones. Profert canonem 23. Concilii tertii Toletani, decretum Concilii III. Mediolanensis Tit. I. de Festorum dierum cultu, præscriptionem Concilii Turonensis anni 1583. aliosque Canones Natalis Alex lib. IV. Theolog. moralis, de III. Præcepto Regula III. Canones Africanos, qui etiam statuunt esse hac in re interpellandam legem Imperialem, producit Lupus ad Canonem LI. Trullanum. II. Augustinus de x. Chordis cap. xlii. instituens sermonem de observatione Sabbati: *Dicitur (inquit) tibi ut spiritualiter observes sabbatum, non quomodo Judæi observant sabbatum, carnali otio. Vacare enim volunt ad nugas, & ad luxurias suas. Melius enim faceret Judæus in agro suo aliquid utile, quam in Theatro seditiosus existeret; & melius femina eorum die sabbati lanam facerent, quam in Neomeniis suis impudice saltarent.* Atque Conc. I. in Ps. xxxii. *Melius utique tota die foderent, quam tota die saltarent.* III. In promptu est ratio, manifesta. Cum enim prohibeantur diebus festis servilia opera, non quod suapte natura mala sint, sed quia à Divino cultu possunt retrahere: consequens est, ut speciali titulo vetita dicantur tripudia, choreæ, & oblectamenta istiusmodi, quibus non solum à Dei cultu avertitur animus, verum etiam torpescit noxiarum cupidinum nexibus illaqueatus, & irritus. IV. Civilia quoque jura proscribunt habitas in festis saltationes; & ne proferamus plura, liber vi. Capitularium Caroli Magni, & Edictum Henrici III. emanatum an. 1579. in Comitibus Blesensibus. Episcoporum autem objur-gationes & monita ad Saltatores, & Profanatores Festorum exhibent omnes

de Theologia morali accuratiores Tractatus, Dicecesanæ Synodi apud Genetum, editæque de Christiana Institutione Catecheses.

Objicies probari à doctis viris sententiam Cornelii Nepotis scribentis in Præfat. ad Vitas Vir. Illustrum, saltationes non omnibus honestas esse, vel turpes, sed judicari ex institutis Majorum. Sed respondeo habere me loco majorum non Bathyllum, non Theseum, non Lucianum, sed Arnobium, Lactantium, Basilium, Ambrosium, cœtumque Sanctissimorum Episcoporum. Quamquam Cornelius ipse scribit eodem loco leve multis visum iri, quod in Epaminondæ virtutibus commemoretur saltasse eum commode. Animadverti etiam paulo supra saltationes veterum fuisse exercitationes ad bellum, & adolescentium ac puellarum seorsim. Demum etsi talia habenda videantur indifferentia, atque ex majorum institutis judicanda; longe esse diversa in praxi, sive, ut loquuntur Theologi, in individuo, monstrat juvenum intemperantia, multiplex libidinum incitamentum, ipsaque magistra rerum experientia.

Præterea objicis, beatissimum Franciscum Salesum saltationes permittere P. tertia Introductionis ad Vitam devotam cap. 34. Verum quos alloquitur Director ille castissimus? *Philotheam* suam, Virginem scilicet honestissimam, Dei amore succensam, cum propinquis notisque, coram parentibus, cœtu honorifico, maximoque ornamento decoris commorantem. Quid putas dicturum Salesum cum ignotis feminis, facie oblinita, blandiloquis, personatis, ornatisque citra pudorem, choreas in-compositas, assiduasque ducentibus? Sed & Philothea præscribit Franciscus ne saltet ludatque. I. Animi duntaxat recreandi gratia. II. Ut id agat ad breve tempus. III. Perraro. IV. Servatis prudentiæ regulis. V. Ita ut ad choream invitanti obsequatur puella non deviendo ab ordine charitatis. Quæ nonnisi Philothea servabit, bene scilicet morata, sanctis imbuta institutis, præventa Divino auxilio, tripudia anxiose non quaritans, & quam albo notabis carbone. Consueva ergo tripudia devites; nam & Persius Satyra vi. inquit:

Hæc miscere nefas, nec cum sis cætera fossor,

Tres tantum ad numeros Satyri moveare Bathylli.

Ca.

CAPUT V.

De Cantu Muſicorum, & Symphoniis impuris-
que carminibus.

SUMMARIUM.

1. Propoſitio 1. Probatur quosdam cantores,
& Muſicos in improbitate veteres ſupe-
rare.

2. Propoſitio 2. Probatur Chriſtianum de-

here amare gravem, & honeſtum can-
tum.3. Propoſitio 3. Probatur Chriſtianis prohi-
bitum eſſe legere ſigmenta Poetarum.

PROXIMO à voluptariis ſaltationibus
loco ponenda ſunt oblectamenta,
quæ capiuntur Muſicis cantilenis;
& numeroſo ſono instrumentorum.

1. PROPOSITIO I. Quidam cantores
& Muſici, niſi ſuperant, adæquant ve-
terum improbitatem; & ſingulare erit
exemplum, niſi aliqui ſint flagitioſi,
flagitiorumque adminiſtri.

Probatur
quosdam
Cantores &
Muſicos in
improbitate
veteres ſupe-
rare.

Fuerunt I. olim Citharædi, Tibici-
nes, alique pulſatores instrumentorum
frugi & modeſti. Præter exemplum
Davidis, legimus apud Athenæum,
Agamemnonem cantorem reliquiſſe mo-
nitorem Clytemneſtræ, cui non prius
intulit ſtuprum Aegithus, quam in in-
ſula occidit cantorem. De hac Cantor-
um modeſtia legatur Joſeph. Laurentius
Lucenſis in libro de Præconibus, &
& Citharædis. Quis nunc relinqueret
Muſico pudicam uxorem cuſtodendam?
II. Non alia veſte utebantur olim Mu-
ſici, quam ad pedes uſque demiſſa, ut
ſcribit Apul. 11. Florid. atque hanc ve-
ſtem pallam dicebant. *Saltaſic cum palla*,
inquit Plautus in Menæch. Neque fas
erat Muſicis ſudorem abſtergere; niſi
ea ipſa veſte, qua erant induti, auct.
Tacito lib. Annal. xvi. At noſtræ æta-
tis Muſici veſtimentorum luxu ſuperant
Optimates, principesque Matronas;
quibus etiam ſuperbia elati, plauſuque
tumidi audent ſe comparare. III. Ad
genus quod attinet cantus, veteres
*probarunt tantum ſimpliciores modula-
tiones*, inquit Plutarchus in Inſtitutis
Laconicis. Antiquam hanc muſicam
immutari prohibet Plato in lib. de Mu-
ſica, *ne priſtini mores labascent*: Lacedæ-
moniorum autem erat *muſica modeſ-
ta, & ſevera, moribusque eorum con-
ſentanea, gravitatem cum vetuſtate re-
preſentans, non levis aliqua, vel ludi-
cra aut aures voluptate demulcens*, ait
lib. 3. de Repub. Laced. Tab. viii. Inſt. 9. Nicolaus Cragius. Ad morum
nunc corruptelam omnis modulatio
theatrica, hilaris & profana, cantica
etiam ſacra corrumpit. IV. Cantare
maxime in ſacris cum Tibiis Alcibia-
des apud Plutarchum refugit tanquam
R. P. Berti Theol. Tom. IV.

rem ſordidam & illiberalem, quod vix
poſſis vultum dignoſcere infantis ti-
biam, & huſus ſonus obſtruat vocem,
& verſus incidat. Utebantur tali ſono
Spartani, & Cretenſes in Bello, ut re-
fert Jo. Meurius. Quis ergo rationis
compos probet in templo tumultuoſam
muſicen, qua perſonante exultant thea-
tra; currunt equi; & armati diſponun-
tur ad pugnam; & non gravem illam,
dulciſonam, nobiliſſimamque, qua Ro-
mæ in Pontificio Sacello Divina cele-
brantur officia? V. Donatio Muſica
olim tenuiſſima, licet poſtea modum
exceſſerit, ut Poetarum, unde mira-
tur Horat. lib. 2. Ep. 1. Cherilum pro
ſingulis verſibus, iſque incultis, ac-
cepſiſſe ab Alexandro aureos ſtateres.
Verum quis Cantoribus noſtris locuple-
tior, in quos eſtundi videmus ſubſidia
pauperum, philoſophorum ſtipendia,
necnon poetarum, quorum illi carmina
concinunt, mercedes? VI. Inter vitia
Neronis connumerat cap. xx. Suetonius
artes, quibus ad molliendam vocem
utebatur: neque has duntaxat adhibent
hodie Muſici; evirant præterea pueros,
ut vocem imitentur femineam: quod
ſane deteſtandum eſt, & crimen proxi-
mum homicidio: & cum omnes repre-
hendant jure merito Origenem, qui ſe
ſervandæ caſtitaſis gratia imprudenter
exſecuit, non niſi ſceleſtiſſimus erit exi-
ſtimandus, quiſquis ad vocis illecebram,
& lenitudinem, facit ſpadones, ſive, ut ve-
teres appellant Canones, *τοὺς ἀνδρας ἐξ
ἐντροπίας, eunuchos per injuriam*. VII. Eſt
non perſequor mores ad civilem inſtitu-
tionem; otii tamen, & peſſimæ occu-
pationis apertum eſt argumentum, quod
cantores non ignorant *tempus flendi &
tempus ridendi*, quod diſtinguendum
monet Eccleſiaſtes cap. 111. v. 4. nam
& in hos quadrat proloquium vetus Ho-
ratii lib. 1. Sat. 3.

*Omnibus hoc vitium cantoribus, inter
amicos*

*Ut nunquam inducant animum cantare
rogati:*

Injuſſi nunquam deſiſſant.

Z 2

Atque

Atque ex his constat, saepe modum excedere oblectationes, quibus Christiani recreantur in Musicis cantilenis, fidibusque numeroſe ſonantibus.

2. PROPOSITIO II. Oportet, ut Christianus gravem, & honeſtum cantum, vel ſonum amet; aſpernetur autem mollem, invercundum, & illiberalem.

Probatur
Christianum
debere ama-
re gravem &
honeſtum
cantum,

Neque enim damnamus ſacra Cantica in Eccleſiis, vel uſum Organorum, in quæ ſolent Novatores, contemptoresque ſacrilegi Eccleſiaſticorum rituum contumelioſa verba profundere. I. Commendat iſtorum uſum Sacrum antiqui fœderis volumen. Moyses Domino cecinit, & cantavit, idemque præſtitit Maria, Exodi xv. Canendum ſuper holocauſtis, & pacificis victimis, præcipitur cap. x. Num. 10. A Salomone parata pro Sanctuario Muſicalia instrumenta narrat caput x. tertii Regum. Numerum Cantorum habes apud Eſdras lib. 1. cap. 11. 65. Neque in veteri teſtamento tantum; lætandum eſſe psalmis, & hymnis ſpiritualibus, docet Apoſtolus ad Ephesios v. 19. ad Coloſſ. 1. 16. Conſentiunt Patres: Tertullianus in Apologetico, *Quisquis de Scripturis ſanctis, inquit, vel de proprio ingenio poteſt, provocatur in medium Deo canere.* S. Pater Auguſtinus lib. 18. Conf. cap. xlii. ait, *Psalterium arripuit Evodius, & cantare cepit psalmum, cui reſpondebamus omnis domus.* Ambroſius, & Gregorius etiam cantus rudimenta Clericis tradiderunt. II. At cantus non diſplicet hæreticis omnibus: nolunt in Eccleſiis pulſari organa. Attamen hæc etiam ſacri libri, tractatio, eademque ratio defendit. Legimus enim 2. Paralip. xxxiv. 12. fuiſſe Levitas, *ſcientes organis cauere*, & Psalmiſta ait Pl. cl. 5. *Laudate eum in chordis, & organo.* Traditionem in his, quæ ad ritus, & & diſciplinam pertinent, neceſſum non eſt explorare; cum poſſit Eccleſia inſtituere quidquid ad pietatem excitandam loco, ac tempore videt magis congruere. Legi tamen in theſauro Martene Tom. 3. p. 488. Chronicon Sancti Bertini ſcribentis Conſtantinum Imperatorem Leonis filium anno 758. miſiſſe Pupino encæniam quædam, & Organum unum. Non nego veteres Chriſtianos frequenter ceciniſſe absque instrumentis, ſive, ut ſcribit Auctor QQ. ad Orthodox. Reſp. cvii. *aſſa voce.* Sed non omnia, quæ ad templi ornatum, & Sacrificiorum decorem conferunt, habere potuerunt antiquiores Chriſtiani. Fallitur autem Calvinus dicens, organa

reponenda inter ritus legis Moſaicæ abrogatos: nam organa non ſunt figuræ quædam futurorum poſt conſummationem abjiciendæ: ſunt, quomodo hymnorum cantus, ſpiritualis lætitiæ cauſa; nec adinventæ à Moſe, ſed perſiſtente lege naturæ à Jubal, Gen. 1v. 21. Similiter ſacræ veſtes, candelæ, incenſum, & alia à Romanis Clericis uſurpata, cum excitent devotionem in populo, & diſtinguant ſacra miniſteria à profanis, perperam ab implis ſubſannatoribus irridentur. III. Idcirco ſæteormulationes à devotione amoventes, aut theatricarum cantionum numeris conformatas à Templis eliminandas Chriſtianorum, ne videantur hi minus ſapere Plutarcho, Platone, & Lacedæmoniis, de quibus prop. præced. n. 3. necnon Decemviris, quorum lex erat in Tabulis: *Popularem lætitiâ in cantu, & fidibus moderantur, eamque cum Divum honore jungunt.* Læconicis demum, quos in feſtivitibus adhibuiſſe cantum ſimplicem, & gravem, liquet ex libro Ubbonis de Lacunum Republica. Devotionis autem incitamento addimus ſacrorum hymnorum, psalmorumque caſtiſſimam venuſtatem; quam violare non debent cantores ſcenici, ne de Eccleſiæ Canticis ſit repetendum, quod de Oſcis impuris cantoribus, unde nomen obſcœnitatis deductum, quoniam eodem modulamine caneant ſacra, arbitror dictum à Juvenali Sat. 111.

Et Divina Opici rodebunt carmina mures.

IV. Præter ſacra, honeſta Cantica dummodo cum ſobrietate temperentur, arbitror permitenda. Tympaniſtrias enim virgines, & Citharædos ſæpe Divinæ literæ laudant. Cantent & ruſſici culturæ agrorum intenti. Vocem molæ, id eſt, puellarum molam torquentium memorat Jeremias cap. xxv. 10. quale cenſet Grotius canticum illud:

*Mola, tu molito, molito:
Facit & Pittacus iſtud
Magnæ dominator Mytilenæ.*

V. A cantilenis autem amatoriis, tanquam à veneficio, & peſte animorum caveto. Ait enim Ambroſius in 1. de de Officiis cap. xviii. *In ipſo canendi genere prima diſciplina verecundia eſt.* Et Auguſtinus de x. Chordis cap. 1v. *Quare ambulemus delectati vanis canticis, nulli rei profuturis, ad tempus dulcibus, in poſterum amaris? Talibus enim turpi-*

turpitudinibus cantionum animi humani illecti enervantur, & decidunt à virtute defluentes in turpitudinem, & propter ipſas turpitudines poſtea ſentiunt dolores, & cum magna amaritudine digerunt, quod cum dulcedine temporali biberunt. Verum in eundem ſcopum collineant mox dicenda de Carminibus Poetarum.

3. PROPOSITIO III. Chriſtiani prohibentur ſigmenta legere poetarum.

Habetur cap. Ideo prohibetur, diſt. xxxvii. & ratio ibidem redditur: quia per oblectamenta inanum fabularum mentem excitant ad incentiva libidinum. Deſumptus eſt Canon ex lib. 3. Sent. Iſidori de ſummo Bono cap. xlii. Perſtringit fabulas Poetarum S. P. Auguſtinus in Epiſt. ad Memorium, lib. 2.

de Civit. Dei cap. xiv. alibi. Dæmonum cibum appellabat Hieronymus. Inter Regulas damnandorum librorum ad calcem Tridentini, habetur conſe- quens: Libri, qui res laſcivas, ſeu obſcenas ex profeſſo tractant, narrant, aut docent, omnino prohibentur, &c. Et jure, meritoque; cum enim corrumpant bonos mores colloquia mala; nil poteſt illos magis inquinare, quam cantus, & carmen obſcenum, quoniam & hæc colloquia mala ſunt, atque ſermonis venere, numeris, fabulis, verbis- que flexanimis aures artificio, veneficio- que demulcent. Atque idem aſſerendum eſt de fabulis ſoluta oratione conſcriptis, & extra pudoris limites divagantibus.

CAPUT VI.

De ludis, in quibus homines delectationis cauſa exercentur.

SUMMARIUM.

1. Qualis ludus pueris permittendus.

2. Qualis adoleſcentulis.

3. uſque 8. De luſu alcarum.

JAM vero dicam de ludis, quorum nomine non ſcholam ſignifico, unde appellatur præceptor cum Iſocrate, & Epicuri patre Ludi magiſter, ſed de iis, quos Tullius dixit ludos luſionis, ſcribens ad Q. Fr. Ducebam Ciceronem meum in ludum diſcendi, non luſionis.

1. PROPOSITIO I. Ludere permittantur pueri communibus, & peranti- quis luſionibus, quæ innoxie ſunt, & ab adultis ratione ipſa ſuadente reji- ciuntur.

Sunt hi ludi. I. Trochus, & bom- box: cujus generis duo ex Magno Ba- ſilio Orat. 5. Platone lib. 4. de legibus, & Ovidio 2. Triſt. etiam antiquitus ex- titerunt: trochi ſcilicet, qui ſcutica agitantur, & qui cuſpidem habentes loro ejeſti circumvolvuntur: atque iſtud ludi genus dixere latini, trochum agi- tare, aut, buxum torquere. II. Muſca ænea, quo ludo puer clauſis oculis cir- cumambulat, donec aliquem manu ap- prehendam; ſic luſio dicta, quod apud Græcos puer ille olim dixerit, *ἄνεα μύγαν ὀφθαλμοῖς*, Aeneam muſcam venabor: cæteri reſponderent, *ὀφθαλμοῖς, ἀνὰ τὸν ὄψον*, venaberis, ſed non capies. III. Ludus dictus Pentalitha, id eſt, quin- que lapillorum, de quo Pollux lib. ix. cap. 7. ſcribit, lapillos aut calculos ſuſum propelli, & cadentes recipi vo- la converſæ manus ſuperiori. IV. Ac- cedit quem vocant Græci Artiazein, R. P. Berti Theol. Tom. IV.

dum in talorum multitudine jubetur puer divinare numerum, aut par, vel impar: de quo ludo Pollux ibidem, Suetonius in Auguſto, & Venuſinus Poeta lib. 2. Sat. iii.

Ludere par, impar, equitare in arun- dine longa.

Reliquas puerilium ludorum ſpecies tra- dit ſingulari libro Meurſius. Fortaſſis præter modum, hæc perpauca exem- pla propoſuiſſe.

PROPOSITIO II. Permitti poteſt Adoleſcentibus ludus latrunculorum. Propoſitio 2.

Latrunculorum ludum appello, quod Itali dicimus Scacchia, vel Scacchos, appellabant autem antiqui Græci *ζατρίκιον*; quamquam nonnulli putant inter latrunculos, Scacchia, & zatrición ali- quid intereſſe diſcrimidis. At refere- bant hi omnes ludi belli imaginem, ut ob- ſervarunt Meurſius, Daniel Souterius, Dempſterus, alii. Hoc ludi genus inpo- xium ſcribunt Panormitanus, Navarrus, & complures laudati à Cl. Ordinis Scri- ptore Angelo Rocca in Commentario contraludum Alcarum. Probant omnes licitam hanc luſionem, propterea quod non ſorte aliqua conſiſtit, ſed ingenio. Præter iſtos viros illuſtres non proba- runt ſolum, verum & celebrarunt ludum huiusmodi carmina Poetæ, ac Theolo- gi percelebris Hieronymi Vida Episcopi Albenſis. Inter ejus Poemata extas Scaccheides, cujus initium eſt:

Z z 2

Ludi

*Ludimus effigiem belli, simulataque
veris
Prælia, luxu actis fictas, & ludicra
regna:
Ut gemini inter sereges, albusque ni-
gerque
Pro laude oppositi certant bicoloribus
armis.*

Verum tamen est, S. Petrum Damia-
num Epist. x. libri 1. ludum latruncu-
lorum reprehendere non minus, ac alea-
rum. At, quomodo animadvertit lau-
datus Angelus Rocca, scribit Damianus
ad Episcopum, qui nimia frequentia, &
coram sæcularibus tempus latrunculis
ludendo terebat. Tenendus est autem
etiam in oblectamenti modus; plura-
que exerceri possunt ab adolescentibus,
quæ non decent Episcopum. Potest
etiam loci, & personæ conditio hone-
statem ludi vitare: neque enim in ludo
latruncolorum laudanda est ars, quam
puellæ tradidit Ovidius in 111.

*Cautaque non stulte latronum prælia
ludat.*

*Unus cum gemino discolor bove
perit.*

3. PROPOSITIO III. Ludus alearum,
Propositio 3. tanquam omnis nequitie seminarium,
eliminandus, & abjiciendus omnino est.
Dicitur Alea non solum ludere depi-
ctis chartis, verum & quolibet ludo,
in quo rationi consilioque prævalet cas-
sus, & temeritas: sive chartis ludatur,
sive taxillis. Hujus autem ludi pravi-
tatem Ethnici ipsi, Patres, Leges, Ca-
nones, & manifesta ratio common-
strant. I. Commemoravi Gentiles ipsos
Scriptores; nec immerito. Etenim in-
ter Latinos Cicero 2. Philipp. Anto-
nium appellat hominem nequissimum,
quod non dubitaret, vel in foro alea lu-
dere. Suetonius in Augusto scribit, ju-
venem infamia notatum, quod lussisset
alea. Seneca eam sententiam protulit:
*Aleator quanto in arte melior est, tan-
to est, nequior.* Horatius lib. 3. Od. 24.
ait. *Vetita legibus alea:* & Ovidius 2.
Trist.

*Sunt aliæ scriptæ, quibus alea luditur,
artes:*

*Hæc est ad vestros non leve crimen
avos.*

4. Ex Græcis autem, legimus apud Laer-
tium lib. 3. à Platone graviter casum
adolescens, quod alea lussisset. Chi-
lus à Spartanis missus Corinthum, ut
una jungeret fœdera, videns ibidem
nonnullos ludentes alea, *Abst,* inquit,
ut Spartani cum Aleatoribus ineant so-

cietatem. Aristoteles ajebat, tam alea-
torem, quam furem esse illiberales, &
turpis lucri sectatores. Xenophon alea
lufum dicebat decepticem dominam
voluptatem. Plura de his Angelus Roc-
ca, & Daniel Souterius.

At veniamus ad Patres: Clemens
Alexand. lib. 3. Ped. cap. 2. ait: *Incon-* 5. *Probat ex
sideratum luxuriæ amorem otiosis iſtæc* *Paribus.*
aleæ oblectamina suppeditare, desidiam-
que in causa esse. S. Cyprianus, aut
alius antiquus Scriptor de Aleatoribus
inter Cypriani Opera: *Alea tabulam*
dico, ubi Diabolus præsto est, ad ca-
piendum summissus, & cum caperit de
captivo triumphum, perfidia, falsa testi-
monia. Tabulam aleæ dico, ubi dementia,
& furia, & venale perjurium. &
colloquium serpentinum: Illic rabiosa
amicitia, illic atrocissimi scelevis fra-
ternitas discordans, illic convicia, &
audacia sæva, & mens insana, & fera
impatientia. Aleæ tabulam dico, ubi
possessionum amissio, & pecuniarum in-
gentium perditio, monstrum, & de-
monstrans litigiosum furax dementia.
Appellat idem Auctor Aleatores crude-
les, truces, noxios, insomnes, armi-
geros. Chrysostomus hom. xxxiii.
in Ev. Joan. *Quis enim Aleatorum (in-*
quit) aliquod Christiano dignum opus
aggreditur? Et Iſid. lib. xviii. Orig.
cap. 67. Ab hac arte fraus & menda-
cium nunquam abest, postremo & odium,
& damna verum.

Quantæ autem leges in Aleatores la- 6. *Leges pro-*
tæ sunt! Prohibuerunt ludum aleæ Fer- *hibentes lu-*
dinandus Rex Aragoniæ, Philippus *sum alearum*
Adeodatus Rex Galliarum, Jacobus I. *recensentur.*
Rex Magnæ Britanniæ, S. Ludovicus,
Henricus III. Carolus VII. Reges Fran-
ciæ: quorum omnium, aliorumque
Principum adversus Aleatores Statuta
affert citato libro Souterius. Produ-
cimus nos tantummodo legem Justinia-
neam, *Commodis subjeclorum prospici-*
entes hac lege decernimus, ut nulli li-
ceat in publicis vel privatis domibus, vel
locis alea ludere: l. 3. tit. 43. Cod. &
Ulpianus docet juxta leges non dari ju-
dicium, si quis verberaverit, aut da-
mnus attulerit ei, apud quem habe-
tur ludus aleæ, D. tit. v. de Aleatori-
bus l. Prætor. Consentunt leges Ca-
nonicæ, cap. Inter dilectos, de Excessu
Prælatorum, & c. 8. dist. 35. canon l.
Synodi vi. Concilii Lateranensis sub
Innoc. III. caput xvi. Concilium Me-
diolanense sub D. Carolo, & Aquile-
jense celebratum regnante Clemente
VIII. Sed hos Canones accurate collegit
Angelus Rocca, quem videas.

Ratio

7. Rationem experimento comprobata
Aleator fran- jam teneto. Nemo quantumvis flagi-
giu totam tioſiſſimus univerſum decalogum fran-
Decalogum. git, quemadmodum Aleator. Is Deo
cultum denegare convincitur ab erudito
Scriptore inter Opera Cypriani, de quo
paulo ſupra; quoniam diabolus, cum
olim ſe in ſtatunculis & ſimulacris for-
maret, aliud crimen adinvenit, quo ſe ab
imitatoribus ſuis colendum, & ſibi ſacri-
ficandum inſtituit. In Divos vero quan-
tum Aleatores irreverentes ſint, cum
quotidianum experimentum evincit,
tum ſeries mirabilium eventuum, quæ
ſub finem laudati Operis enarrat Rocca.
Divinum nomen contemnere qui ludunt
aleam, dum inſaniunt, & ferociſſimis
vocibus pejerant, res eſt in propatulo;
nec male de Aleatoribus quidam apud
Souterium,

Vulnera per Chriſti jurant, per numi-
na Patris :

Omnes per divos, omnia perque ſacra.
Quantum vero præcepta ſecunda tabu-
læ transgrediantur Aleatores, teſtatur
ipſemet Auctor inter Opera S. Martyris
Cypriani, ſcribens : *Invicem ſibi manus
inferunt, maledicunt, ſe devotent, pa-
rentum originem turbis præſentibus de-
honorant.* Et ibidem : *Hic concrepat
aleæ ſonus, illic ſilentio operatur ince-
ſtus, &c.* Etiam Livius ſcripſit lib. xlv.
Ludentes aleam eſſe in venerem præ-
miores. Haud male ergo appellavi
aleam ſeminarium omnis nequitia : &
cum plura adverſus Aleatores ſcripſe-
rim, majora tamen præmitto legen-
da apud Scriptores nuper laudatos,
alioſque, Juriconſultos, Concionato-
res, atque Theologos.

8. Quomodo
aleator
transgredia-
tur præcepta
ſecunda ta-
bulæ.

C A P U T VII.

De haſtiludio, & ferocium Animalium venatu.

S U M M A R I U M.

1. Chriſtianiſ agmen Troicum prohibetur.
2. De congreſſu ſenenſium pugnis certantium.
3. Congreſſio certatoria ferarum cum homini-
bus deſtenda.
4. Ferarum inter ſe congreſſio non eſt adeo
immanis.
5. Venatio an exercenda diebus feſtivalis.

ET cum ſint aliqui ita à natura, &
ingenio comparati, ut oblecten-
tur ludis interdum cruentis, cu-
juſmodi eſt torneamentum, vel Trojæ
luſus, aut quælibet decuſſio ludicra, nec
non venatione immaniorum beſtiarum,
& furentibus in circo tauris, operæ præ-
mium erit hæc quoque oblectamina vel-
licari.

I. PROPOSITIO I. Chriſtianiſ decur-
ſio ludicra, vel agmen Troicum prohi-
betur.

De iis loquor, quæ ſerio animo ad
vires oſtentandas cum magna animi au-
dacia peraguntur. Vetari enim conſtat
à Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III.
cap. 20. & hab. cap. *Felicis memoriæ,*
Extra, de Torneam. *Deſtabiles illas
mundinas, vel ferias, quas vulgo tornea-
menta vocant, in quibus milites ex con-
diſto convenire ſolent, & ad oſtentatio-
nem virium ſuarum & audaciæ temere
congregiuntur, unde mortes hominum &
animarum ſape proveniunt, fieri prohi-
bemus, &c.* Privandi ibidem dicuntur
Eccleſiaſtica ſepultura, qui in huiusmo-
di congreſſione occumbunt, tamenſi an-
te mortem poenitentiam poſcant, eam-
que obtineant : quod confirmat proxi-
mum cap. *Ad audientiam* depromptum
ex Romana Synodo ſub Innoc. II. nec-

non Remenſe Concilium canone x. Item
Clem. V. in Conc. Viennenſi huiusmo-
di decuſſiones prohibuit ſub excommu-
nicatione Sedi Apoſtolicæ reſervata, &
ſub interminatione generalis interdicti :
quas tamen cenſuras revocavit Joan.
XXII. Extrav. unica de Torneamentis.
Accedit ratio; quandoquidem inſanien-
tis eſt ludere cum vitæ periculo : &
ludus omnis ut inculpatas ſit, oportet.
Neque vitatur periculum ſi milites con-
grediantur cum haſtis ligneis : ut com-
probat miſerabilis caſus Henrici II. Re-
gis Galliarum. Quamobrem requiri
arbitramur etiam in ludo Piſanorum,
quem Pontis appellant, aliquod mo-
derati animi temperamentum. Ferrur
Selimi Turcarum Regis frater cum lu-
dicras has decuſſiones ſpectaſſet, dixiſſe,
parum ſibi videri, ſi Trojæ luſus fiat
ſerio : ſi joco, nimium. Vide Gon-
zalez ad Tit. XII. lib. v. Decretalium.
Prætermittendum non eſt, exhiberi his
ſpectaculis imaginem quamdam vete-
rum Gladiatorum : qui, ut Iſidorus
ait lib. xviii. Orig. cap. 53. ſic atro-
ci perfeverantia inibant pugnam, ut
alter in alterius mortem proſliret.
Hanc vero monomachiam ſpectare,
nobis interdictum docent antiqui Pa-
tres, & præſertim Theophilus Epico-
pus

pus Antiochenus apud Baronium ad annum cxx. n. 30. Dicuntur habuisse originem ab excidio Trojæ, in cujus memoriam Ascanius instituerit hos ludos, ut innuit Virgilius in v. Aen.

Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primus

Ascanius longam muris cum cingeret Albam

Retulit, & præscos docuit celebrare Latinos.

Ac propterea dicitur Trojanum agmen, & torneamentum; non, ut vulgaris fert opinio, à græco *ἄσπετον*, quod est *circuire*. Nec opponas permitti certamina, quæ virtutis causa sunt, ut habetur L. Unica, Cod. de Glad. l. 12. Id enim nullatenus tenet, ubicunque aliquod occurrit periculum.

2. **De congressu Senensium pugnis certantium.** Ad hunc vere modum se habet congressio Senensium pugnis certantium, ubi tamen minus occurrit periculum, ideoque & levior noxa: maxime quod bene morati sunt juvenes congregientes, imbuti optimis disciplinis, & præ cæteris Italis honestatis, literarumque cultores. Quos pugno contententes pingere videtur Plautus in Bacchide Act. 3. sc. 111.

Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila,

Saliendo se se exercebant magis, quam scorto, & suavis.

Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis.

Inde de bypodromo, & palestra ubi revenisses domum,

Cinticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres:

Cum librum legeres, si unam peccavisses syllabam,

Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium.

3. **PROPOSITIO II.** Detestanda præ cæteris sunt ea spectacula, in quibus tauri & feræ agitantur in circo, maxime si cum illis homines congregiantur.

Congressio certatoria ferarum cum hominibus detestanda. Sub Ecclesiasticis enim censuris à summis Pontificibus Pio V. Gregorio XIII. & Clemente VIII. fuere damnata, nec non reprehenduntur à Patribus, & à profanis quoque Scriptoribus. I. Bulla S. Pii, quæ incipit, *De salute Gregis, Considerantes* (inquit) *hæc spectacula, ubi tauri, & feræ in circo vel foro agitantur, à pietate & charitate christiana aliena esse, ac volentes hæc cruenta turpiaque demonum, & non hominum spectacula aboleri; sub excommu-*

nicationis, & anathematis pena ipso facto incurrendis prohibemus & interdici-
mus. Privatur Ecclesiastica sepultura quisquis ibidem mortuus fuerit, & Clerici prohibentur sub excommunicationis poena iisdem spectaculis interesse. Habent similia aliorum Pontificum Constitutiones. II. Athenagoras in Apologia pro Christianis ait: *Sed nos existimamus cernere eadem affine esse homicidio, prohibentes gladiatoria munera, venationes, & hujusmodi spectacula.* Legantur etiam Lactantius lib. vi. divin. Instit. cap. 2. Ambrosius serm. viii. in Psalmum 118. Salvianus lib. 6. &c. III. Ipsemet Cicero libro viii. Epist. Ep. 1. *Quæ potest esse, inquit, homini politico delectatio, cum homo imbecillus à valentissima bestia laniatur?* Bulengerus in libro, quem inscripsit de Venatione Circi, demonstrat ideo hanc fuisse institutam, ut homines Manibus litarent, & civium animos ad cædes assuefacerent. At plura de hoc argumento historiarum Romanarum Pater Onuphrius noster Panvinus in Opere de Ludis Circensibus, & in Notis ad Panvinium Joannes Argolus.

4. **Ferarum tamen inter se congressio,** dummodo nulla hominum cædes impendeat, neque spectatores sint Clerici, tali carent immanitate. Hujusmodi sunt, quæ describit lib. 1. sive de Spectaculis Martialis, & Ovidius xi. Metamorph. ut pugna cervorum cum canibus, tauri cum leone, rhinocerotis cum urso, aquilæ cum tauro. De tali congressione ait Prudentius prope finem lib. 2. in Symmachum,

*Jam solis contenta feris infamis Arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.*

PROPOSITIO III. Venatio sylvarum solet conjungi cum violatione fæstorum, ideoque non recte omnino exercetur festis diebus aucupium, ferarumque captatio.

Liquet propositio I. ex his, quæ diximus cap. iv. prop. 3. & in Expositione 111. Præcepti Decalogi cap. viii. de Legibus. Non enim vacandum est ad nugas, & oblectamenta, sed ut exercetur in reddamus Domino censum servitutis. II. Nulla apparet in venatione necessitas, nullaque excusatio, ob quam permittatur in die festo; quemadmodum apparet in testamentis, & venditione rerum, quæ aut ad illius diei victum sunt necessaria, aut pro ægrotis parantur, & eapropter non sunt in festis prohibita. At venationis, cui dantes operam

ram vix sacro interfunt, & integra die, cum robustiores sint, ac liberi, recedunt sponte ab omni Ecclesiæ supplicatione, quænam vel minima excusans causa potest proferri? III. Expresse etiam, ne diebus festis exerceatur venatio, præscribunt Concilium Meldense cap. LXXVII. Caroli Magni Capitula, cap. XXI. alii

que canones, de quibus pertractantes cumulatus de morali Theologia. IV. Benigniores Theologi, qui aucupium probarunt in festo, non denegant saltem prohiberi venationem, in qua deferuntur casses, caduntur rami arborum, & similia sunt servitutis officia; quæ per raro contingit à venatoribus prætermitti,

C A P U T VIII.

De immoderato sumptu circa vestes, corporisque ornamenta.

S U M M A R I U M.

1. Luxus vestium modernus non distat à veteri Romanorum.

2. Luxus vestium detestandus.

3. Flagitiosum est, faciem cerussa & simili fuce oblinire.

4. In cultu vestium moderatio est statuenda.

AT quoniam permulti omnem curam studiumque ponunt in cultu corporis, & cum spernant voluptates reliquas, mirifice delectantur apparatu, & luxu vestimentorum, in his præfens disquisitio versabitur.

PROPOSITIO I. Summopere detestandus est vixens in præsentia vestimentorum cultus immodicus.

Quippe parum distat præfens luxus à veteri Romanorum, quem ipsi profani scriptores ac Patres tam vehementi reprehensione prosecuti sunt, nisi forte quod antiqui luxus nutrimentum erat copia divitiarum & reipublicæ amplitudo, nunc illum fovet intemperantia, licentia, & cum sordida paupertate libido. Etenim utuntur & nunc mulieres, & effeminati viri vestibus pressorio nitentibus, quas in veteribus damnat lib. 28. Ammianus, apud Meursium de luxu Romanorum: nec deponunt conchyliæ & purpuras, quibus, ut scribit Plinius lib. IX. cap. 35. *eadem mater luxuria parva pene etiam margaritis pretia fecit.* In usu sunt & antiquorum lacernæ, vel penulæ, si non spectata forma vestimentorum, quam multivola luxuria permutat, immoderatis profecto sumptibus, ita ut illud Martialis cum admiratione sit repetendum: *Emit lacernas millibus decem Bassus.* Gerunt auribus scæminæ, quemadmodum Seneca aiebat de Beata vita cap. 17. *Locupletis domus censum.* Atque insuunt uno filio unionum, auctore Hieronymo in vita Pauli Eremitarum patris, *villarum pretia.* Etiam in peronibus, ut phrasi utar Tertulliani de Hab. mulierum, uniones emergunt de luto. Quid plura? Non in unam scæminarum quadrat præclara Propertii lib. 3. sententia:

Matrona incedit census induta nepotum.

Igitur adversus tantam vestimentorum licentiam, producimus primo sententiam gravissimam Apostolorum. Nam horum princeps beatissimus Petrus Epistolæ prioris cap. 111. v. 3. *Quarum (ait de scæminis) non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.* Capillaturam appellat Petrus flexum capillum, sive, ut loquitur Cicero, calamistratam comam, id est, crinem crispantem: cultum autem vestimentorum, mundum omnem muliebrem. Et Paulus in 1. ad Timoth. cap. 11. v. 9. *Mulieres, inquit, in habitu sancto, cum verecundia, & sobrietate ornantes se.* Deinde plura adversus vestimentorum ornatus scripsere Patres, ac præsertim Tertullianus de Habitu mulierum, Clemens Alexandrinus in libro Pædagogico secundo, & tertio: S. Cyprianus de habitu virginum, & D. Hieronymus in Epistola ad Latam. Is etiam refert Prætextatam nobilissimam quondam scæminam ab Angelo reprehensam, & manibus arefcentibus punitam, quod iubente viro Hymetio Eustochii virginis habitum, cultumque mutaverit. Sed hos Patres perlegas, maxime ad christianam plebem verba facturus. Tertio enim loco nonnulla promam ex profanis Scriptoribus. Julius Cæsar apud Suetonium cap. 43. usum conchyliaræ vestis, & margaritarum nonnisi certis personis, & ætatibus concessit, ac vestem præscripsit cum forma, tum colore perhumilem. Docet Aristoteles in Oeconomicis, utendum veste, & reliquo apparatu minore etiam, quam liceat per leges. Phynthis Pythagorica inter præcepta data mulieribus hoc habet:

2.

Probatur detestandum esse luxum vestium.

bet: *Auro aut smaragdus prorsus ne ornemini.* Ceteros vide apud Clementem Alex. loco citato. Addam 4. rationem theologicam, ac moralem, quod scilicet, *Cum omnes templum Dei sinus illato in nos, & consecrato Spiritu Sancto, ejus templi ædificia, & antistita pudicitia, est, quæ nihil immundum, vel profanum inferri sinat, ne Deus ille qui inhabitat inquinatam sedem offensus derelinquat.* Atque rationem hanc præclarissimam exscripsimus ex libro 2. Tertulliani Op. nuper laudati. Perplacet & quam tradit ep. cit. Hieronymus, docere ipsum habitum, cui promissa, & mancipata sit mulier. Accedit, omnes Christi fideles in baptismo pompis solemniter abrenunciavisse. Nec prætermittenda est D. Bernardi ad Sophiam virginem exhortatio Ep. cxiii. ubi demonstrat muliebrem ornatum aliquem habere decorem, sed non præbere: talem vestis dicendum esse, sed non vestiti: indignum esse virginem christianam formam à pellibus murium, & operibus vermium sibi mutuari: mundum nudis exeuntibus vano deditis ornamento, istud retinere, eodem vano vanas similiter alias seducturum. Lege Epistolam illam elegantissimam. Moralis autem ratio erit, quam innuit Sixtus V. Pontifex Maximus in Bulla emanata anno 1536. quæ incipit, *Cum in unaquaque bene, & recte instituta republica, &c.* Ubi ostenditur ex immoderato circa indumenta sumpta, familias imminuto patrimonio, & re familiari absumpta ad paupertatem redigi, & plurima hinc damna, & pericula provenire, cum tamen ad universam rempublicam pertineat cives habere locupletes, ejusque intersit, ne privati rebus suis male utantur. Quam Pontificis rationem comprobant, quæ supra recitavi ex Hieronymo, & Propertio, & quod ait Tertullianus lib. 1. de Cultu foem. cap. 8. ab iis *de brevissimis loculis patrimonium grande proferri.* Mitto, quæ hinc emanant, gravissima incommoda à Theologis, & Concionatoribus enarrata, blasphemias maritorum, muliercularum cum matronis comparisonem, mutuam foeminarum invidentiam, templorum ludibria, & pericula innumera pudicitia. Postremo prætermittendum non est exemplum tam mulierum ornatarum, quas nos Divina Historia docet in flagitia ruisse, ut Dinæ, Herodiadis, & quas Ezechiel commemorat capite tertio, ac vicesimo; quam eorum, qui moderationis vestium specimen exhibuere: qualis inter viros fuit protoparens Adam

animalium pellibus coopertus; inter foeminas vero Rebecca, de qua Paulinus Epithalamio ad Julianum:

*Pulchra Rebecca sacrum cum sponsa
veniret ad Isaac,
Simpliciter velo tecta pudoris erat.
Non legitur variis venisse ornata lapillis,
Sed super obducto prædita palliolo.*

PROPOSITIO II. At consuetudo mulierum, quæ faciem cerussa, rubore, & consimili fuce obliniunt, nequissimi flagitii complectitur turpitudinem.

Adversus hanc foeminarum insaniam Probatur legendus Clemens Alexandrinus in tertio Pædagogi: ubi illam commaculandi acceptam à creatore formam, muliebrem consuetudinem belle delineans ait: *Supercilia flava habet aliqui? Depingit fuligine. Alicui, ut ea nigra sint, contingit? Tollit cerussa nigrorem. Sunt alicui nimis alba? Unguento ei rei facto dedit alborem; &c.* S. autem Cyprianus de habitu virginum morem illum diabolicum sequentibus argumentis perstringit. I. Demonstrat demones ut Dei imaginem summo ludibrio possent afficere, docuisse oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crines, & expugnare omnem oris, & capitis veritatem. II. Docet non virgines tantum, aut viduas, sed & nuptas, atque omnes omnino foeminas admonendas, *Quod opus Dei, & factura ejus, & plastica adulterari nullo modo debeat, adhibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta nativa corrumpente medicamine.* III. Probat exemplo artificis, cui gravem afferret injuriam quisquis, posteaquam ille vultum alicujus, speciemque pictam formavit, colorem obduceret signato jam, consummatoque simulacro; atque similiter manus Deo inferunt, qui id, quod ille formavit, reformare, & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, & Diaboli quodcunque mutatur. Quam postremam rationem tangit quoque cap. 6. de cultu foeminarum Tertullianus scribens: *In Deum delinquant, quæ cutem medicaminibus ungunt: genas rubore maculant: oculos fuligine colliniunt: displicet illis nimirum plastica Dei: in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem omnium.* Quod & reprehendit S. Paulinus commemorato ad Julianum Epithalamio, scribens:

Non

*Non fucis male ſicta cutem, neque lu-
mina nigro*

*Pulvere, nec ſtavo tincta colore co-
mam.*

*Purum natura decus aſpernata ſu-
perbo*

*Crimine Divinum in ſe ſibi damnat
opus.*

*Fruſtra hæc ſe mulier jactaverit eſſe
pudicam,*

Quæ ſe tam variis ornat adulteriis.

Igitur tam prava fæminarum conſue-
tudo nequit à gravi culpa excuſari:
cumque in omni compta, nuptaque ſit
deſetabilis, habet in virgine improbae
temeritatis audaciam: & merito Hie-
ronymus ita Latam compellat: *Cave,
ne ceruſſa, & purpurifſo conſecrata
Chriſto ora depingas.* At vetulæ, qua-
rum nonnullæ in his flagitiis operam
quandoque perdunt, ad memoriam no-
ſtram revocant ſetiſſimum illud Plau-
tinum in Moſteliaria:

*Nam iſtæ veteres, quæ ſe unguen-
tis unctant,*

*Interpoles vetula edentula, quæ vi-
tia corporis fūco occulunt,*

*Ubi ſe ſudor cum unguentis conſo-
ciavit, illico*

*Itidem olent, quaſi cum una multa ju-
ra confundit coquus.*

4. PROPOSITIO III. In cultu veſtium
Propoſitio 3. maxima præſeferenda eſt moderatio.

Probatur in I. Ex præſcripto Canonum; nam 27.
cultu ve- Trullanus ait: *Nullus eorum, qui in
ſtium mode- Cleri catalogum relati ſunt, veſtem ſibi
rationem non convenientem induat: & Synodus
ſtatuendam. Aquigranenſis apud Chriſtianum Lu-
pum in Scholio ad Canonem mox lau-
datum: Inter utrumque (ait de humili,
& ornata veſte) virtus diſcretionis mo-
deratiſſime tenenda eſt. II. Ex ſenten-
tia Patrum, inter quos Hieronymus*

ſcribens de Clericis qui mollia induunt
in Epistoſta ad Euftochium ait: *Tales
cum videris, ſponſos magis exiſtimato,
quam Clericos.* III. Exemplo ſanctiſſi-
mi Patris Auguſtini: de cujus indu-
mentis ſcribit in ejus vita Poſſidius: *Ex
moderato, & competenti habitu erant,
nec nitida nimium, nec abjecta pluri-
mum, quia iis plerique vel jactare ſeſe
inſolenter homines ſolent, vel abjicere.*
Ubi animadvertit rationem productam
hoc loco à Poſſidio nec latuiſſe Ariſto-
tilem ſcribentem lib. iv. Eth. cap. 7.
exceſſum pariter, ac defectum in veſti-
mentis Lacedæmoniorum arrogantia
ſpecimen habuiſſe. Quod dictum volo
generaliter: quibus enim placuere rudis
habitus, cilicium, & ſaccus, ſpeciali
ducti ſunt ſpiritu humilitatis, ac præſen-
tentia. Pro mulieribus autem tenen-
da eſt regula Auguſtini in Epistoſta 199.
nunc 262. ad Ecdiciam num. 9. *Quæ
vel ad inanem pompam, vel ad illecebram
formæ adhiberi ſolent, merito reprehen-
ſa ſunt: ſed eſt quidam pro modulo per-
ſonæ habitus matronalis à viduali veſte
diſtinctus, qui poteſt fidelibus conjugatis
ſalva religionis obſervantia convenire.*
Legendum etiam documentum Franciſci
Saleſii ad Philotheam P. 3. cap. xxv.
Placeat nobis hæc veſtimentorum mo-
deratio ob vitæ honeſtatem, non verò
ob pervulgatum, lepidumque prolo-
quium,

*Vir bene veſtitus, pro veſtibus eſſe
peritus*

*Creditur à mille, quamvis idiota ſit
ille.*

*Si careas veſte, nec ſci veſtitus ho-
neſte,*

*Nullius eſt laudis, quamvis ſcis omne
quod audis.*

Nos quippe neque tangit veſtimentorum
amor immodicus, neque inanis gloriæ,
aut popularis exiſtimationis cupido.

CAPUT ULTIMUM.

De celebritate conviviorum, atque intempeſtivis
computationibus.

SUMMARIUM.

1. Splendida convivia à luxu gentilitatis ſunt
orta.
2. & 3. Turpiſſimum eſt ſcelus, vino ſe inebriare.

Sunt denique permulti, quorum ob-
lectatio eſt opipare parare convivia,
cenophora delibare, & gelidas ca-
R. P. Berti Theol. Tom. IV.

4. uſque 7. De uſu cocolatæ.
8. Demuntur ſcrupuli circa potum cocolatæ.

lidasque ſorbere potiones: ad quos di-
rigere congruum eſt partem hujusce
libri poſtremam.

A a a

P r o

I. PROPOSITIO I. Splendidus convivorum apparatus nonnisi à luxu corruptæ Gentilitatis emanavit.

Probatur
splendida
convivia à
luxu genti-
litis orta
esse.

Et quidem non solum Divina historia nos docet, quanta abstinentia ante diluvium Noeticum ad annos plurimos vitam antiqui Patres protraxerint, verum etiam parce admodum sese Gentes reliquas aluisse, ipsarum prodidere Scriptores. Nam Servius in primum Aeneidos scribit, quod tantum in atrio & duobus ferculis epulabantur antiqui: farre solo, ac pulte usi sunt primi Romanæ urbis habitatores; & sibi manu sua parasse cibos, scribit Seneca de Consolatione cap. ix. Hinc de Curio ait Juvenalis xi. Sat.

*parvo quæ legerat borto
Ipse focus brevibus ponebat oluscula,
quæ nunc
Squallidus in magna fastidit compede
fossor.*

At posteaquam Romanorum luxuriam confregit temperantiæ repagula, modum excessit etiam epularis accubitus. Nam Suetonius refert Julium Cæsarem ad mensam in aureo lecto decubuisse: argenteos legimus posuisse Heliogabalum: eburneos ac testudineos magni Principes habuere. Imperator Claudius scyphum aureum adhibuit, Lucius Crassus cælatum artificis manu, crystallinum immensi pretii Cæcilius Agricola. Miræ tenuitatis amphoras in templo Capitolino legimus consecratas. Accessit luxuriam mensarum ministris: nam Dionysius Tyrannus, ut ait Tullius in Tusculanis, eximia forma pueros delectos iussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Virgilius pariter de convivio Didonis ait interfuisse magnam puerorum copiam, *Qui Dapibus mensas onerent, & pocula ponant.* Nec defuit delectus luxuriam ciborum, quem Seneca admirans exclamavit: *Dii boni, quantum unius venter deglutit!* nec male Musonius: *Coqui majore studio, quam agricolæ parantur, & convivia quidem apparatus, in quibus agrorum pretia consumunt.* Quæ omnia si florente Romanorum potentia, divitiarum copia, cultuque superbo ipsorum profanorum Scriptorum confessione temperantiæ limites excessere, tolerari non debent in hoc rerum statu, & maxime inter fideles: sed ornent magnifice ac splendide convivia illi, de quibus Libro x. cecinit Lucanus:

*Infudere epulas auro, quod terra,
quod aer,
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod
luxus inani
Ambitione furens toto quæsit in
orbe,
Non mandante fame multas volu-
cresque, ferasque.*

Sed de convivorum luxu hæc pauca. Vide Tomi viii. Romanarum Antiquarum postremas elucubrations.

PROPOSITIO II. Inebriari vino scelus est nefarium, detestabile, atque turpissimum.

Quod demonstratur I. ex Scripturis. Legitur enim Prov. xx. 1. *Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas.* If. v. scelus esse. 11. *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino aestuetis.* Apostolus autem ad Rom. xiii. 13. monet, ne ambulemus in commensationibus, & ebrietatibus: & ad Eph. v. 18. *Nolite inebriari vino, in quo est omnis luxuria.* Vide & primam ad Timotheum cap. iii. v. 8. atque priorem Petri cap. iv. v. 3. Effecta etiam ebrietatis, ac portentosum incestum filiarum Lot profert liber Geneseos cap. xix. 32. Fortuitam quoque ebrietatem Noe, qui primus omnium plantavit vineam, sanctissimi viri iniqua levi modestiam, neque scandalo caruisse, liquet ex cap. viii. ejusdem libri v. 22. in quem locum ornate Victor Maffiliensis libro iiii. Alethias:

*Forte Noe Domini celebrat dum la-
tus honores
Indulgens epulis, & dulcia pocula
libans,
Persensit vivos latices, somnoque
gravante
Victus membra toro posuit neglecta
fidei:
Et revoluta simul vestis secreta re-
texit
Corporis, ac risum tibi, Cham de-
terrime, movit.*

II. Demonstratur ex Patribus; quorum magno ex numero duos tantum producam, unum ex Græcis, Magnum Basilium, qui adversus ebrietatem scripsit celeberrimam Homiliam ordine xiv. alterum ex Latinis, id est, Doctorem maximum Augustinum. Et Basilium quidem principio scribit: *Ebrietas demone est voluntarius, malitiæ mater, virtutis inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperato facit lascivum, justitiam ignorat, prudentiam extinguit.* Tum probat ebrium nequaquam à brutis differre hoc singulari argumento: *Non.*

Nonne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliqua creatura omnis factus es dominus, & imperator? Hoc igitur mentis lumine per ebrietatem qui se privat, jumentis insipientibus comparatus est, & similis factus est illis. Posthac demonstrat ebrium esse brutis ipsis deteriorem, quod nulum animal, ut ebrius homo, ita visu audituque debilitetur. Nonne (inquit) ebrii familiarissimos interdum ignorant, alienis vero saepe ut domesticis congruuntur? An non umbras saepenumero tanquam sulcos, & loca praecepta transiunt? Deinde recenset damna quae proveniunt ex ebrietate in spiritum, quorum praecipuum est voluptatis incontinentia omnis, quae ex vini fonte originem vimque trahens praecipit ruit ad omnem impuritatem, atque intemperantiam. Ulterius ostendit quomodo ebrii corrumpant ipsum habitum corporis, dum non solum abundantia voluptatum ad lasciviam infanientium illos labefactat, & dissolutos reddit; sed & corpus tumidum, putridum, mucosum, & vitali humore privatum circumferunt. Ad hæc comparat ingeniose ebrios idolorum simulacris, de quibus in Pl. cxxxiv. 16. legitur, *Oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, &c.* quoniam manus paralysi affectas habent, pedes infirmos, atque emortuos. Addit perorationem elegantissimam. Ex qua Basilianæ orationis analysi satisturpitudinem ebrietatis arbitror apparere. At Augustinus Latinorum nobilissimus in fine enarrationis in Psalmum lxxv. de Sanctis Martyribus inquit: *Modo eos ebrii calicibus persequuntur, quos tunc furiosi lapidibus persequerentur*, propter ebrietates, & commensationes in Sanctorum solemnitatibus. In Psalmum vero ciii. n. 14. exclamat: *Quid insanis ebrio? quid plerumque iracundius?* Quantam demum diligentiam adhibuerit, ut ab Africanis nequitiam hanc maximam in sacris praesertim diebus evelleret atque amoveret, constat ex illius Epistola xxii. n. 3. & ex xxix. ad Alipium Episcopum Tagastensem. III. Haec dicta etiam rationes suppeditant. Commonstrant enim oriri ex vinolentia innumera incommoda, profanationem festorum, rixas, luxuriam, blasphemias, domesticorum perturbationes atque contemptum, dilapidationem bonorum, omnemque morum corruptelam: emanare inde corporis, sensuumque hebetudinem, ac tantam mentis conturbationem, ut in iii. de Rerum natura non male Lucretius:

R. J. Berti Theol. Tom. IV.

Denique cur hominem, cum vini vis penetra-
vit
Acris, & in venas discessit diditus ar-
dor:
Consequitur gravitas membrorum, praepediuntur.
Crura vacillanti, tardescit lingua, ma-
det mens,
Nant oculi, clamor, singultus, jurgia
gliscunt,
Et jam cetera de genere hoc quaecunque
sejuuntur,
Cur ea sunt nisi quod vebemens violentia
vini
Conturbare animam consuevit corpore
in ipso?

Vini tamen usum non damnamus; sed in compotationibus sequentia ex D. Paulo colligimus servanda esse temperamenta. Ac primum illud sit, quod scribit Apostolus in priori ad Timotheum cap. v. 23. *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.* Utendum ergo vino, sed bene diluto, & modico, praesertim stomacho laborantibus. Nam ut scribit Justinus ad Zenam: *Aqua necessitatis est, vinum juvenudi corporis gratia datum est.* Documentum alterum spectans ad Clericos habetur in eadem ad Timoth. Epistola, cap. iiii. v. 8. *Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, &c.* Quod attendentes Ecclesiastici Canones jubent ab officio, vel beneficio suspendi Clericos, qui in vinolentia se exhibuerint culpabiles, nisi à Superioribus commoniti satisfecerint; ut habetur Cap. *A Crapula*, Extra, de Vita, & honest. Clericorum. Monitum tertium Apostolicum spectat ad Matronas, quas ne sint multo vino servientes, hortatur, ac praecipit Paulus ad Titum cap. ii. 3. Legendum & praeclarum exemplum S. Matris Monicæ lib. ix. Confess. Augustini cap. viii. n. 18.

PROPOSITIO III. Argumenta, quae Cardinalis Franciscus Maria Brancacius, Proposito 2. alique viri docti producant ad probandum, quod potione cocolatæ Ecclesiasticum non frangatur jejunium, non videntur frangi Theologo penitus satisfacere.

Est argumentorum illorum princeps, Argumentum 1. Cocolatæ potio sit, non cibum, atque potu sorbeat. Est autem potus non perrarus, sed Americanis, atque Hispanorum pluribus familiaris, atque communis. At quod natura sua ad generapotionum pertinet, sive Americani, sive Itali sorbeant, nequit alimentum

Aaa 2

in-

Solutio.

induere substantiam. Atque hoc argumentum Brancacii à priori sententia revocavit celebrem Hispanum Medicum Calderam, qui in Tractatu, cui titulus *Tribunal Medico-magicum*, statuerat cocolatis potu jejunium Ecclesiasticum frangi. Sed huic argumento responderi potest cocolatam, etiamsi poculo exhauriatur, inter esculenta, & quidem majoris substantiæ, connumerandam. Nam Stube Medicus Anglus experimento monstravit plus unctuosi, & nutrientis humoris elici ex una uncia Cacao, quam ex libra bovinæ carnis, ideoque cocolatam solidum esse alimentum. Thomas Gage refert audivisse se à fide dignis Americanis, illic eos, qui plus cocolatis pocula sorbent, fieri quadratos ac pingues. Atque rationem affert, quoniam licet cacao partes permultæ sint frigida, sunt tamen & alia permultæ butyrofa ac nutrientes, atque his calida alia ingredientia, cinnamomum præsertim, atque vaginula sunt ad instar vehiculi, ut ad hepar, & viscera discurrant, ibique in carnem & pinguedinem coalescant. Et quamvis econtra Brancacius ait non semel se fuisse expertum, quod poculum unius consuetae potionis cocolatis vix ad septem horas vires stomacho languenti suppeditat, unde infert falsum esse, quod duæ cocolatis uncia plus dent nutrimenti, quam tres uncia carnis: communis tamen est Medicorum sententia cocolatam optimum præbere nutrimentum, ut demonstrat in Bibliotheca Pharmaceutico-medica Jacobus Mangetus. Et quilibet forte experiri poterit falsum esse allatum à Cardinali Brancacio experimentum, cum non semel uno cocolata poculo iter agentes perseverent usque ad vespem viribus validissimis: quamquam fateor esse, qui post septem horas esuriant, non solum exhausto poculo cocolata, sed à prandio, quoque, vel coena. Porro cocolata, etiamsi sorbeatur, & ad poculenta quodammodo spectet, uti etiam lac, capique stillatus liquor, non ad extinguendam sitim, sed ad vires refocillandas exhauritur: ideoque esculenti rationem habet, non potionis; aut si potionis, talis quidem, quæ nutriat, atque sustentet. At quod inquit Americanis cocolatam potum esse communem, potest principio retorqueri. Si enim inter Americanos jejunium non frangit, quoniam ibi vulgaris est potio; violabit profecto jejunium apud Italos, quorum singuli tali luxuria non bibunt. Deinde respondet noster Nicephorus Sebastus, qui de cocolatis

potione dissertatiunculam edidit, quod licet cocolata eandem in America, & Italia habeat naturam, usus tamen regionum debet attendi. Quippe & Græci jejunium frangunt, si certis feriis, & maxime majori hebdomada, non se abstinant à vino, ac piscibus sanguine concretis: quod in consuetudine non est apud Italos; ac simile exemplum profert de refectiuncula, quam appellant collationem. Melius tamen respondet, si dixeris Americanos stomacho esse debiliores, & spectata regionum diversitate varias potiones, epulasque adhibendas. At de uno argumento multa satis: cætera jam breviter persequamur.

Probant ergo secundo loco jejunium cocolatâ non frangi, eo quod neque illud frangat vinum, neque cervisia, quamvis utrique insit vis nutritiva, & quidem tanta, ut olim ante certamina vina propinarentur athleticis, & aliqua ex Galeno æque nutriant, ac porcina caro. Nec cervisia inter esculenta censetur, tametsi ex frumento, hordeove paratur. At potest hæc argumentatio elidi primum negando cervisia vinoque jejunium non violari, cum oppositum ex ipsa vi nutrimenti demonstraret in Theisibus Lovanienibus cum magna eruditorum caterva Gummarus Huygens. Atque ut demus Brancacio hanc opinionem communiter esse explosam, si loquamur de vino aqua diluto, mensisque vulgaribus usitato, certa quidem est si sermo instituitur de vino meraciori, quale aut Galenus commemorat, aut propinabatur athleticis. Deinde sunt, qui negant habere vinum nutriendi vim per se, cum non alia natura sua, sed efficiat duntaxat digestionem alimentorum. Insuper nemo dixerit nequaquam jejunium frangi vino, cui saccharum, cinnamomum, & aliquid esculenti permisceas. Occurrit Brancacius reponens ea permixtione accedere vino alendi vires robustiores; cum econtra pulvis cocolatis in aquam demersus vigore pristino destituatur. Sed fallitur fortasse. Enimvero cum cocolata massa partes habeat aliquas frigidas, sed permultas unctuosas, sulphureas, atque inflammabiles, quæ omnes cacao insunt, addantur præterea in cocolatis præparatione saccharum & cinnamomum; cocolates redactus in pulverem, & demersus in cocum calida aqua, lignoque dentato iterum permixtus fit esculentum stomacho frigido percommodum; & particulæ calidiores, ut dictum est supra, solutæ magis ac liberæ fiunt cum humidis aptius vehiculum unctuosarum, atque

Argumentum 2. & Solutio.

Argumentum 3. & Solutio.

nutrientium : unde cocolata hoc pacto soluta non minus nutrit, ac si illam sumas massa, aut pastillis, sed longe melius, salubrius, aptoque stomachis tam calidis, quam frigidis temperamento. Ex quibus diluitur tertia ratio Brancacii, qui contendit demonstrare cocolatam aquæ permixtione exuere propriam esculenti naturam, cum illam econtra nanciscatur perfectiorem.

6.
Argumen-
tum 4. &
Solutio.

Argumentum quartum Cardinalis Clarissimi est, quod parvitas materiæ juxta communem Doctorum sensum non frangit jejunium Ecclesiasticum. Verum si uni cocolatis uncia tanta est vis nutritiva, ut præclarissimi Medici Mangetus, Pasquius, Zacchias, Stubeus, alique observarunt; non minus attendenda est cocolatis quantitas, quam potionis, ac nutritivi natura: idque in jejunio maxime Quadragesimali, quod credimus in Elia & Moyse præfiguratum, Christi consecratum exemplo, & antiqua & Apostolica traditione firmatum, ut eo religiosius servari debeat, quo fuit majori auctoritate præscriptum.

7.
Argumen-
tum ultimum
cum Solu-
tione.

Postremum argumentum ad hunc modum se habet. Non leditur jejunium medicamentorum potione. Atqui cocolata (inquit Brancacius) roborat naturalem calorem, generat puriorem sanguinem, cordis substantiam vivificat, dissipat flatum, & prodest ad stomachum roborandum; habet ergo medicamenti naturam, ac tali medicamento uti possumus absque fractione jejunii. Ast utraque hujus syllogismi præmissa corruit sponte sua, & universam molem evertit. Nam quantum ad majorem, ut vocant, attinet: vel ægroto medicamentum exhibes, vel sano ac robusto. Si ægroto, ejusdem salutis providendum esse demonstrat lex ipsa naturæ. Si autem sano ac valenti, oportet, ut expendatur qualitas medicaminis. Quod si fuerit nutritivum atque esculentum, nego consistere cum jejunio. Atque ita prior illa propositio fluctuat & labascit. Sed altera propositione tota machina excidit: nam si cocolata roborat naturalem calorem, generat puriorem sanguinem, cordis substantiam vivificat, dissipat flatum, & prodest ad stomachum roborandum; quomodo frigida est admodum, nec nutrit, nec cibis est, nec sustentat, nec vim habet esculentorum? Quomo-

do stomacho roborati, & naturali calore robusti servabunt jejunium, ab Ecclesia eo fine institutum, ut fideles ab alimentis abstinentes carnem macerent, & corporis afflictatione sensus à noxiis retrahant excessibus? Recte ergo statui, argumenta pro cocolatis potione allata nequaquam cuilibet frugi Theologo satisfacere.

Ne tamen alicui injiciam scrupulum, si valida alicui videntur, nec responsionibus nostris ullatenus dissoluta, meminerit is omnes prorsus Theologos, ipsumque Cardinalem amplissimum Franciscum Mariam Brancacium, definire potionem cocolatis non admodum dilutam, sed concretam ac densam jejunio dubio procul opponi. Et licet Turrianus quantitatem permittat non excedentem uncias cocolatis duas, dimidium tantum uncia quidam alii existimant permittendum: unicam vero unciam idem Brancacius, Sebaſtus noster, atque benigniorum Theologorum pars major. Sed vereor, ne parvam hanc quantitatem complures excedant; nam semel inductæ corruptelæ modum servare non possunt. Est autem illa duarum unciarum portio plurimorum consuetudine recepta; & vir quidam eximius describens eleganti carmine quomodo cocolatæ pararet sibi potionem, ut extat in notis ad Dithyrambum viri Clarissimi Francisci Redi, canebat:

8.
Demuntur
scrupuli cit-
ca potum
cocolatæ.

*Quin & saccharæam decisa in frag-
mina metam
Comminuo, cumulusque parvi mihi pon-
dere surgit,
Mixtaque stat justo simul uncia, &
uncia metro.*

Atque hunc finem habet nostra de oblectamentis dissertatio. In qua si oratione usus sum festiva, & poetarum verbis phalerata; indulgendum temporis, quo eam scripsi, tibi que, Lector benevole, propono legendam. Neque enim erit qui mihi jure succenseat, si vel ipsa librorum meorum lectione honestam aliquam perceperis voluptatem, vel ego à noxiis oblectationibus retrahar hoc scribendi, vel differendi genere nunquam fortasse à Scholasticis usurpato. Non deerunt tamen in libris nostris dogmata sublimiora, atque in his maxime, quos proximis voluminibus exornabo.

Explicit Liber Vicesimus quartus.